

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

Gregorio Lizarralde Galdos Kapo

*Oñati, Gipuzkoa
(1907-1998)*

Aurkibidea

Biografia

Oñatin jaio zen 1907an. Bera kaletarra izan arren, aita Garibaiko Errotakoa zuen eta ama Lezesarri auzoko Gastiasorokoa. Eskolan lehenengo Santa Marinan eta gero maristetan ibili zen. Altsasuko Frantziskotar Kaputxinoetan ere lau urte egin zituen. Gerra aurretik abarketagintzan ibili zen lehenengo, eta fundizioan gero, gerra hasi zen arte. Gerra ostean peoi moduan ibili zen denboralditxo bat; eta gero jubilatuta arte Plantxa fabrikari ibili zen. 1942an Sestaon ezkondu zen, kartzelako "Madrinia" (bisitak egin, arropak garbitu, jatekoa ekarri, etab. egiten zuena) izan zuenarekin: Primiangoko (Asturias) Florentina del Valle Balmorizekin (1907/V/02), hain zuzen. Bi seme izan zituzten. Alejo Ugarterekin batera 1997an egin zitzaion elkarrizketa, eta bere seme Fernandok ere parte hartzen du tarteka.

Zintak

ONA-020

- **Proiektua:** Oñatiko Ahozko Ondarea
- **Elkarrizketatzailea(k):** Elortza, Jerardo
- **Data:** 1997-12-10
- **Iraupena:** 82 min
- **Euskarria:** Mini Disc
- **Kodifikatzailea:** Elortza, Kepa
- **Transkribatzailea(k):** Elortza, Kepa
- **Emalea:** Elortza, Kepa

ONA-021

- **Proiektua:** Oñatiko Ahozko Ondarea
- **Elkarrizketatzailea(k):** Elortza, Jerardo
- **Data:** 1997-12-10
- **Iraupena:** 65 min
- **Euskarria:** Mini Disc
- **Kodifikatzailea:** Elortza, Kepa
- **Transkribatzailea(k):** Elortza, Kepa
- **Emalea:** Elortza, Kepa

Pasarteak

1. Gregorio kaletarra eta Alejo baserritarra

- **Erref:** ONA-020/002
- **Iraupena:** 0:02:16. **Hasi:** 00:00:39. **Bukatu:** 00:02:55
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa

Laburpena:

Gregorio Atzeko Kanean jaioa da, 1907an. Aita Garibaiko Errotakoa eta ama Gastiasorokoa zituen. Alejo ere 1907koa da, Olabarrietako Urraburu baserrian jaioa eta bertan bizitakoa. Aita etxekoa zuen, ama berriz, Berezau auzoko Mendikoa baserriko alaba. Alejo kartzelan zegoela hil zitzaion aita.

Transkripzioa

- Gregorio, zu, Oñatin jaixua zara, ezta?

Gregorio: Bai, bai, Oñatin.

- Zein lekutan jaixo ziñan zu?

G: Jaixo?

- Bai, hemen inguruan, ala...?

G: Bai...

- Nun jaixo ziñan, ze kaletan edo?

G: Nik burua be fanda dakot... zerien, oin Zumalakarregi zan lehen, oin eztakit zein...

- A! Garai Kalia izango zan orduan, ez? Zure denporan.

G: Bai, gure denporan Garai.

- Garai Kalia bai. Han, oseake Atzeko Kalian.

G: Atzeko Kalian, bai, hori da, hortxe, hantxe bizi nintzan ni.

- Eta, gurasuak nunguak ziran?

G: Ba, Garibaiko Errotakua aitta, eta ama Gastiasorokua.

- Gastiasorokua, eta orduan, zuk, bigarren apellidua zela dakozu?

G: Galdos.

- A, oseake, Lizarralde Errotatik eta Galdos Gastiasorotik. Hori da. Eta Alejo, zu, Olabarretan jaixua ezta?

Alejo: Ni Olabarretan jaixua, Urraburukuan.

- Urraburukuan, bai. Zuek betik esan dozue Urraburu?

A: Urraburu betik, bai.

- Betik, eta gero jentiak Urrau esaten daue askotan, ezta?, baiña papeletan eta, betik Urraburu, ezta? Nik be topau izan dot lehengo dokumentutan eta betik Urraburu. Eta, han bertan jaixua, Urraburun?

A: Bertan jaixua eta bertan bizi izan naizena, betik. Oin, ba, gerrako konturik ezin esango dogu, e?

- Bota, bota zuk gura dozuna.

A: Bueno, ba, gerrako zerak in nittuan, gerran urtebete eta beste lau kartzelan in nittuan eta harrezkero berriz, ba etxian, etxeko lanak eruaten. Etxealdeko zerien, ama eta nola neukan aitta hor, ba. Aitta kartzelan nauela hil xatan.

- Eta gurasuak be Olabarretakuak ziran bixak?

A: Olabarretakua aitta zan. Nikolas Ugarte Gerriko, eta ama berriz, zan Dominika Moiuia Kortabarria, Mendiko alabia, Berezaukua.

2. Maisu eta sakristau

- **Erref:** ONA-020/003
- **Iraupena:** 0:03:04. **Hasi:** 00:02:55. **Bukatu:** 00:05:59
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola

Laburpena:

Alejo Olabarrietako eskolan hasi zen, baina bai bera eta bai Gregorio Santa Marinako eskolan eta maristetan ibili ziren. Don Fruktuoso biek izan zuten maisu. Olabarrietako eskolan bertako seme bat izan zen maisu, maisu eta sakristau ere bazena.

Transkripzioa

- Oseake aitta Urraburukua eta ama Mendikua. Eta eskolara zu nora joan ziñan? Hemen kalia, ala...?

G: Bai, kalia be bai, Don Fruktuosokin zerien, hor, Santa Mariñan. Eta Maristetan.

- Maristetan be bai, zure denporako mutikotan Maristak baziran Oñatin?

G: Bai, bai, hemen egozen.

- Fruktuoso zein zan? Elias zan? Gero Agustiñuen aitta izan zana, agustiñua... Padre Eliasen aitta izan zan, ezta?

G: Bai.

- Eta harekin Santa Mariñan. Eta gero Maristetan nun, Unibersidadian?

G: Unibersidadian, hor ibilli nintzan.

- Eta zuek, eskolan, nun?

A: Ni leheningo Olabarretan, eta gero Santa Mariñan eta gero Maristetan.

- A, oseake zure antzera. Olabarretan zein zan maixua orduan?

A: Orduan Jose Julian Enparanza.

- Nungua?

A: Bertako semia zan, Olabarretakua.

- Zein baserritakua?

A: Bueno, eliza kontrán dauena, Sankristau eta danak itten zittuan harek.

- Zein, ha... Komenientzietxea esaten xakona ala...?

A: Bai, Komenientzietxia besta bat zan.

- Ze izen dako etxe harek, Sakristauenak?

A: Maixuen Etxia, eztakit, Jurgiñen onduan illaran dauena. Elizien kontrán dauena. Itten eben harek Sankristau eta maixu.

- Eta Santa Mariñan?

A: Santa Mariñan Fruktuoso.

- Oseake Gregorio moduan, Fruktuosokin. Eta Maristetan?

A: Maristetan euki ninttuan hiru klasetan, hiru maixu. Bat Antzuolarra zan eta bestia, azkenian komerziuan, Don Ildefonso, eta gero azkenian Fruktuoso, frantsesa, buru luze bat zan; hantxe batxilleratu ninttuan 7-8 bat hillabete eta gero lanera urten bihar.

3. Abarketagintzan eta galdategian lan egin ostean gerrara

- **Erref:** ONA-020/004
- **Iraupena:** 0:01:41. **Hasi:** 00:05:59. **Bukatu:** 00:07:40
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria » Lantegiak
- Lanbideak » Negozioak, dendak

Laburpena:

Gregorio abarketagintzan hasi zen lanean Kale Barrian, gero Mugarzaren galdategian, handik Madina eta Enparantzaren Mendiko Kaleko abarkategira eta buelta Galdategira. Azkenean, gerrara.

Transkripzioa

- Eta gero, lanian nun hasi ziñan zu leheningo, Gregorio?
G: Ni, leheningo, alpargaterixan, orduan Azpeittiar bat zan, eta han zerien itten neben nik orduan lana.
- Nun eukan alpargaterixia?
G: Lehen Korkostegi bizi zan lekuan.
- Atzeko Kalian? Edo Kale Barrixan?
G: Kale barrixan, bai, oin Txoriñak edo dakoiña. Hantxe
- Han eukan, e?
G: Bai.
- Eta zenbat denpora in zebeñ han?
G: Han, ba, urtebete edo. Handik fundiziñora fan nintzan.
- Nungo fundiziñora?
G: "Mugarza, Ugarte y Cía".
- Ordurako indda euen fundiziñua?
G: Bai, bai.
- Zein urtetan hasi zan fundiziñua gutxi gorabehera?
G: Ba fundiziñua hasi zan nik 18 urte neukela edo.
- Baiña hasi barri izango zan.
G: Bai, leheningotan hasi giñan gu.
- Oseake lehenengotarikuak, eta zuk 18 bat urte, zenbat denpora in zebeñ han, fundiziñuan?
G: Fundiziñuan in neben, leheningo in neben 2 urte eta gero urten in neben, eta gero fan nintzan beste alpargaterixa batera.
- Oñatin?
G: Oñatin, bai. Ha alpargaterixia zan "Madina, Enparanza y Cía".
- Nun zan?
G: Mendiko Kalian, ez Mendiko Kalian ez, honutzauko kaliañ, Patrue Kalian. Oin zera dau han, soziedadia edo, hantxe in neben bi urte edo.
- Gure Txoko? Edo zela da ha?
G: Bi urte edo eta atzera fan nintzan fundiziñora, han, fundiziñuan, gero in neben sei urte edo zazpi edo, gero gerria.
- Oseake gerria sortu arte fundiziñuan.
G: Bai, gero gerria sortu zanian, ba kitto, gerrara.
- Gero, beste fundiziño batera gero!!

4. Gregorio fraideekin ikasten Altsasun

- **Erref:** ONA-020/005
- **Iraupena:** 0:01:24. **Hasi:** 00:07:40. **Bukatu:** 00:09:04
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskolara herritik kanpo

Laburpena:

Gregoriok lau urte egin zituen ikasten Altsasun, Frantziskotar Kaputxinoen ikastetxean.

Transkripzioa

- Eta egon zifan beste estudixon batzuk itten edo, kanpuan?

G: Ni, zerian, fraile.

- Zenbat denpora in zeben?

G: Fraile in neben lau urte.

- Eta zein lekutan?

G: Altsasun.

- Altsasun, ze fraile klasetan?

G: Franziskanos.

- Franziskanos, baiña Altsasun Franziskano Kaputxinuak, ezta?

G: Bai, Kaputxinuak.

- Eta akordaitten zara orduko maixun bat edo, zuek eukittako irakasle edo profesore bat?

G: Bai, maixua akordaitten naiz ni: bat zan Padre Zakarias, beste bat Padre Bernardo eta ez dakit, oin ez xat akordaitten baiña gero akordauko naiz.

- Hor Kaputxino famosuak izan ziran garai hartan, ez dakit zure denporan ordurako ezagunak ziran baiña Aitta Donostia eta, horreik handik ez ziran pasau, Alsatutik?

G: Ez, ez.

- Eta beste bat zan, Aitta Polikarpo eta honeik, e...

G: Horreik ez ziran han egon.

- Han ez ziran egongo, ezta? Orduan egon zifan zu Alsasuko kolejixuan.

- Bai.

5. Alejoren lanak: parrokiako harriak garbitzen, paper-fabrikari

- **Erref:** ONA-020/006
- **Iraupena:** 0:02:53. **Hasi:** 00:09:04. **Bukatu:** 00:11:57
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Lanbideak » Negozioak, dendak

Laburpena:

Alejo Oñatiko parrokian hasi zen lanean, parrokiako sabaiaren harriak garbitzen, hain zuzen ere. Gero Zumarragako paper-fabrikara joan zen eta han egon zen gerra sortu zen arte. Gerra ostean Diputazioarekin bidegintzan egin zuen aldi bat, baina 1948 arte egon zen paper-fabrikari.

Transkripzioa

- Zu, Alejo, esan dozu gero e...

A: Leheningo lanian hasi nintzana zan Oñatiko Parrokian.

- Zetan?

A: Goiko harri danairi koloria kentzen, alanbrazko zer batzugin. Han dagoz bigak, eta hareik danak.

- Nungo harrizak, barrukuak ala kanpokuak?

A: Barrukuak, danak, bai. Aldamiño altuak in bai goraiño bai, eta hareik garbiketan, oin dagozen kolorian ifintten ibilli giñan.

- Eta zeatik? Zikiñak egozen, edo?

A: Horregatik agindu oskuen bai, eta gu kuadrillatxo bat ibilli giñan.

- Zenbat urtekin?

A: Zenbat urte, ba ez dakit zenbat euk(ik)o gittuan, hori leheningo lana hasi zana zerien, eta gero Legazpira fan giñan hurringo, eta Legazpin kanpua hasi giñan baiña anaia Papeleran nola neukan, ba han apuntauta nenguen eta Papeleran hartu ninduein eta nere denpora dana Papeleran in dot nik, e... harik eta gerrara fan arte eta "hasta el año 48" arte.

- Oseake Papeleran urte mordua in dozu zuk.

A: Papeleran bai, beno, bost urte in gittuan, bat gerran eta beste lau aparte, baiña...

- Baiña gerra ostian be Papeleran jarraitu zebeu gero.

A: Bai, gerra ostien bai, atzera, "con brazos abiertos"! Diputaziñokuak be etorri xatan bi gizon, ba, baekixela zein nintzan eta dana eta segittuan eurak lanian hartzeko, esto... zera in bihar zala, karretera in bihar zala plazatik estaziñora, eta "Ni ez naiz baiña gauza, dakuan besuakin"... "Ez, ez, ez, zuk ez, zuk aparejadoriari lagundu bihar xatzu, badakit eskolan ondo zagozela eta aparejadoriari lagundu bihar xatzu". Ta bueno, ba, orduan hala hasi nintzan, eta gero, ba, nere inguruko amastade danak, ba, lanian, erdixa edo zerien ebitzenian, Papeleran goizetik ebitzenak eta atsaldetik, ba bixetan aprobetxaitteko topau nittun jentia eta gero gura ninduan Diputaziñuak enkargau eruatia beste leku batera, baiña Papeleriak esan nontan hillabete garrengo eurak hots ingo nostaila, egoteko jefe lokalakin bai, eta jefe lokalak entzun bakarrik, ofizinan eukan semia han, ta entzun besterik ez nontan in ta Papelerakuak hots in nostain eta dezidiu neben ama nola neukan eta arrebia Olabarretan, ba hareik ezin nekiela abandonau eta Diputaziñokueiri esan nosten, ba nik horretxeatik, bestela nik segiuko neuke, zeatik oso konforme neuen eta zer haundixak emun nostain eta, hala Papeleran segiu neben harik eta 48 arte.

6. Mutikotako lanak karretero

- **Erref:** ONA-020/007
- **Iraupena:** 0:03:25. **Hasi:** 00:11:57. **Bukatu:** 00:15:22
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak

Laburpena:

1941ean ibili zen Diputazioarekin lanean Alejo. Mutikotan Romualdo lagunarekin Errotabarrin ibili zen karretero, gurdi edota astoarekin alea ekarri eta irina eramanaz. Olabarrieta, Uribarri eta Garibai artean egiten zuen lan.

Transkripzioa

- Horreik Diputaziñoko kontuok noizkuak, zein urtetakuak dira?

A: Horreik, ba, 41kuak.

- 41kuak, gerratik etorri eta berihela.

A: Etorritakuan segittuan etorri xatan neri, zera, arrebien etxian neuen. Oñatira ez nintzan etorten atrebiu amana, ama bera etorri zan hara zeatik halakotxe zera euen orduan eta; eta segittuan bi gizon etorri xatan eta Diputaziñokuak zirala eta neu zerien martxan ifinttera, eta ba pittin bat ibilli nintzan, hillabete baten edo, baiña Papeleran hots in nostaiñian ba esan nosten: "E!, hemen pentsaitten dot geraketia"; bestela ifiñiko nostain enkargau.

- Eta gerra aurretik esan dozu Legazpin ibilli ziñala gerra aurretik be.

A: Bai, urte askuan.

- Eta aurretik beste ofiziorik edo, Errotabarriko kontun bat aittatu dozu lehen, ezta?

A: Bai, egon nintzan Errotabarrin be.

- Mutikotan.

A: Bai, mutiko edo, bastante hazi...

- Eta han zer?

A: Han ba zorruak eruan eta, urtebete bat edo pasau neben zerian, nola amistadia geukan ba...

- Eta zorruak, baserriara partiu edo...

A: Bai, burdixakin, Romualdo eta bixok ibiltten giñan eta gero astua be bageukan eta bakarrik fan bihar izaten zanian, bakarrik igual eta...

- Romualdo zer zan, zu baiño zaharragua, ala?

A: Ni baiño zerbait zaharragua, urte pare bat edo hiru bat zaharragua.

- Asko ez, ezta?

G: Lau bat urte bai.

A: Bai, izango (di)ttuk, bai holakoren bat izango dok, bai.

- Eta noraiño faten ziñain zorruak eruatera?

A: Olabarreta dana eta gero Urubarri aldia be bai, eta zerian, inguruan bastante.

- Burdixakin? Eta aldiko zenbat zorro gutxi gorabehera?

A: Ba hamar bat edo, dozenan bat edo. Klientenak ibiltten gittuan.

- Eta zer, behixakin edo idixakin edo?

A: Behixakin.

- Burdikadia bete eta...

A: Bai eta eruan uruna eta ekarri atzera alia.

- Orduan, karriuan.

A: Bai, lana, lana itten.

- Eta hala, mutiko gaztiak, behixakin, ala persona zaharren bat be joaten zan zuekin?

A: Ez, ez, ez, Romualdo eta bixok.

- Baiña nehiko gazte onddiok, ez?

A: Artian be behintzet bai, gaztiak.

- Eta Urubarriraiño faten ziñain, e?

A: Bai, Urubarri bai, zeraiño behintzat bai, nola da? Oin hotela indda dao ba hor.

- Soraluze?

A: Bai, Soraluzeraiño.

- Eta beherutz?

A: Beherutz hainbesteraíño ez.

- Zubillaga aldera eta ez?

A: Zubillaga aldera eta hainbesteraíño ez.

- Baiña San Pedro-Garibai bai.

A: Bai, hemen inguruan danian zertzen geben.

- Eta Koixkar ta Duruan ta?

A: Ezta, horreittara ez, alturatara ez.

- Eta Errotan ibilli ondoren, gero berihela fan ziñan Legazpira edo bixen bittartian beste nunbaitten ibilli ziñan?

A: Ba Legazpira fan nintzan hortxe zerien, Parrokixako lanak akabo eta gero, hiru-lau lagun fan giñan, han bihar eueilla eta zerian, eta gero anaia nola neukan han Papeleran ta nola neukan lana eskatuta; gaiñera gure anaien koiñatua zan enkargaua eta harek segittuan sartu oskun. Fazilla izango zan. Ekarki eben ajente edo zera, bertako nagusixa eta joño! Jakin ebenian lehen lana eskatuta neuela eta... ba segittuan fateko esan nostain, eurak abixau nostain.

7. Parrokiako harriak bistaratzen

- **Erref:** ONA-020/008
- **Iraupena:** 0:01:28. **Hasi:** 00:15:22. **Bukatu:** 00:16:50
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Baserría » Baserriko lanak » Baserriari lotutako lanbideak
- Aisia » Kirola » Boxeoa

Laburpena:

Nahikoa denbora pasatu zuten parrokian lanean. Sabaiko harriei pintura kentzen ibili ziren, harriok bistartzeko.

Transkripzioa

- Parrokixan zenbat denpora ibilli ziñain gutxi gorabehera?

A: Ez neke esango zenbat, baiña bastante zerian, garbiketan. Ibilli geben jefe Olaako gizona, "Gorri" esaten otsaiña edo ibilli geben. zerien.

- Eta zer zan, hargiña edo igeltserua, edo...?

A: Ez, ez, ofiziala ez zan ha be, ha be zan gure moduko zera.

- Eta hori, zenbat urte eukiko zeuen zuek orduan, Parrokixan ibilli ziñaiñian?

A: Ez dakit ba zenbat eukiko gittuan, zenbat urtekin giñan.

- Baiña gaztiak, oso gazte oinndiok?

A: Gaztiak artian.

- Eta zer izan zan, hori goiko sapaixori garbiketia?

A: Bai, bai, sapaixa, han dagozen kruziak, bigak, bigak moduen danak, adornuak, hareik danak.

- Harrizko hareik, borobillak eta?...

A: Bai, bai, alanbrazko zerakin, sortatxuaz lotuta eta alanbra zerakin, danak, pintura dana kentzen.

- Osea gaiñian eukan pintturia edo karia edo, pinttauta egozen ezta, hareik?

A: Bai, pinttauta egongo ziran, bai, pinttauta eta zerien.

- Eta ha kendu eta harrixa bistaratu edo?

A: Bistaratu, bai; gaur, harrixa bistan egongo dala uste dot nik.

- Bai.

A: Harrixa linpio jartia.

- Bai baiña, nerbixuak, ezta? Hareik nerbixo...

A: Bai, bai, biga haundixak ez gittuan guk zertu. Hareik be ingo ziran, baiña gu gebitzela ez. Goiko punta-puntan, ya altura haundixan.

8. Abarketagintzatik plantxagintzara

- **Erref:** ONA-020/009
- **Iraupena:** 0:04:38. **Hasi:** 00:16:50. **Bukatu:** 00:21:28
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ekonomia eta industria » Lantegiak
- Lanbideak » Negoziok, dendak

Laburpena:

Gregoriok gerra aurrean alpargetagintzan lan egin zuen bi lantegitan eta,

ondoren, baita Mugarzaren galdategian ere. Gerra ostean, lehenengo, peoi gisa ibili zen Julian Arkauzekin eta gero Plantxa lantegian, hasieran Dina zena eta geroago "Solaún y Rubio" izango zena. 31 urte plantxetan egin ostean erretiroa hartu zuen.

Transkripzioa

-Gregorio, alpargaterixan zelako lana itten zeuein, ze lan klase?

G: Baten itten geben, ba, esparzuakin bakarrik, esparzuaz eta teliaz, eta bestian, "Madina, Enparanza y Cían", han "goma y filtro", eta "corcho, goma y corcho" be bai. Baiña kortxuak ez eben resultau, apurtu itten zan.

-Eta fundiziñuan, hasieratik oin gero, gerra ostian itten euen, honeik atxur kontuak eta itten euen, edo beste zerbait?

G: Bai, orduan be itten euein, bai, gerraurre arte, aurretik, hori hasi zan, atxurra eta hori, gerraurretik hasi zan.

-Eta zuk ze lan klase euki zeuben han, ze ofizio?

G: Moldeadore, fundiziñuan.

-Eta bertan ikasi zeuben? Edo lehendik zerbait...

G: Bertan, bertan.

-Nik fundiziñuan nunbaiten irakurritta dakot hor klaro, zu... zein urtetan jaixo zarai zuek?

G: 1907xan.

-Zazpikuak, bai, horixe, hemezortzi urterekin fan baziñan... 24-25ian hasi zala fundiziñua, ezta? Oñatin trena jarri eta handik puntuko, inguru horretan, ezta? Zuek hasiera-hasierakuak izango ziñain han, hango...

G: Gerratik etorri nintzanian eskatu neben lana eta ez nostain emun.

-Eta gero?

G: Gero piontzara.

-Piontzara, zenbat urte denporan egon ziñan?

G: Piontzan, ba, bastante denpora.

-Hemen Oñatin bertan?

G: Bai. Oñatin bertan, bai.

-Ta zeren batekin, kontratisten batekin ala igeltseron batekin edo?

G: Bai, kontratistiakin, lehenengo zela zan, lehenengo lana hasi nintzanian, obrero, Arkauz, Julian Arkauz.

-Arkauz zerekua... Garagaltzakua?

G: Han txaleta badauen, ba, txaleta?

-Bai, Goizeko Izarra!

G: Bai, hangotxe semia, Julian Arkauz.

-Bai, Arkauzena esaten zana.

G: Harekin ibilli nintzan.

-Eta gero, Plantxetan noiz sartu ziñan?

G: Plantxetan geruau, ez dakit nik ze urtetan hasi nintzan.

-Baiña Dina zala, ala gero "Solaun y Rubio" zala, sartu ziñan zu?

-Ez, ez, Dina.

-Dina zala oinndiok? Aguro orduan.

G: Bai, bai, leheningotan, orduan "Inglesa" eta ebitzen hor.

-Zein zan, Rochelt edo? Nik aittari entzundakuak, ni ez naiz akordaitten baiña.

G: Bai.

-Zu zaharrenetarikua han, plantxetan be leheningo-leheningotarikua izango ziñan.

G: Bai, horreik gero, "Solaun y Rubio" gero hasi ziren.

-Gero etorri ziran, bestiok, Areatio eta joan ziranian hortik zihar, ezta? Bai, Bitorixara edo fan ziranian, bai.

G: Gero hor egon nintzan harik eta bialdu arte.

-Azkenera arte egon zifan zu.
G: Azkenera arte, bai.
-Itxi zanian, zuk orduan jubilaziifua hartu zeben, ala...?
G: Bai, segidan hartu neben jubilaziifua, ya baneukan ba 64 urte edo neukan.
- Osea ixaan, ezta? Orduan urte mordo bat in zeben zuk han, ezta?
G: Bai, 31 urte. Tio Patxi ta, enkargau.
-Pulimentuan ala nun egon zifan?
G: Pintturan gehixen bat. Pulimentuan be in geben apur bat baiifia gutxi. Pintturan.
-Orduan han be zuek, hogetaka urtiak han, ezta? Asko.
G: Bai, 31 urte.
-31 urte, urte asko, bai.

9. Herriko kirolariak

- **Erref:** ONA-020/013
- **Iraupena:** 0:05:11. **Hasi:** 00:28:30. **Bukatu:** 00:33:41
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Aisia » Kirola » Futbola
- Aisia » Kirola » Txirrindularitza
- Aisia » Kirola » Boxeoa

Laburpena:

Gregorio eta Alejoren gazte-denboran futbolari, txirrindulari eta boxeolari ezagunak zeuden herrian. Orain Aterpe Elkartea dagoen lekuan entrenatzen zuten.

Transkripzioa

- Ikusi dogu apur bat mutikotako, gazte denporako ta lan kontuak apur bat. Oin, zuen gazte denporan beste alderdi batzuk ikutuko dittugu. Zuek gaztiak zifaila hemen Oñatin egon zan fubolerako, antxintxikalarixak, korredoriak eta afiziifio bastante egon zan, ezta? Hemen inguru honetan? Zeintzuk ziran hemen gehixentxuen destakau ziranak deportian eta, epoka horretan?

G: Fubolian Emilio Etxeberria, ha zan gehixen aginketan ebena; eta antxintxika, berriz, Gregorio Guridi "Torre" eta Martiifola, ha zera da, Agustin Iñurritegi.

- Martiifola zein, dultzaiifia joten eben...?

G: Ez, haren semia, eta gero pelotan, berriz, hemen Arralde, Jose Maria Arralde eta Iñaxio Altuna.

A: Manuel Mikeletien semia.

- Mikeletiena.

- Gero Astigarraga be ibilli zan, ez? Joxe... Joxe ez, Karlos.

G: Hipolitto gehixau, oin Donostian edo hor egon bihar dau.

- Hipolitto zein, Astigarraga hori be, anaia?

G: Anaia, anaia, hori onena hori zan.

- Eta boxeuan?

G: Hemen orduan Azkabide, Fidel. Eta gero beste bat, hori... Fernando Lizarralde: Eta "Morroi"?

G: "Morroi" kriaua zan, Bergararra, kriau zerien egon zan...

- Izenakin akordaitten zara? Ze izen eukan edo?

G: Ez naiz akordaitten.

- Danak "Morroi" eta kitto.
 F: Baiña gerran batera ibilli ziñain.
 G: Gerran batera ibilli giñan, bai. Baiña ez naiz akordaitten izena.
 F: Nik ha ezagutu neben trenian, mendizale zera eta joiño, Oñatiarra ala? Eta bai, eta Benedito eta ezagutzen zittuen, Beneditto ta hola. Eta gero, ba, ni zure semia naizela eta ezagutzen eben ba gerratik, eta ez dakit, ez naiz gogoratzen zeñeatik baiña baten bat gerran heriuta eta: "Kapo, ura" eskatu ebela eta hala hil zala.
 G: Bai, Benitto zuan hori, "Butron".
 - Baiña hori "Morroi" hori ala beste bat? A! Horrek kontau in eben.
 G: Hil zana, hil zana.
 - Benitto nungua, Oñatikua?
 G: Oñatikua, bai. Benitto "Butron".
 - Butron apellidua eukan?
 G: Ez, apellidua eukan Etxaniz. Bai, hor zerian bizi zan, zine, zineko han etxe batzuk badauzen, ba?
 - Zine ostian? Zine ostian egozen hareik Bidebarrietaruntz egozen etxe hareittan? Oin bota (di)ttue, bai.
 G: Hor bizi zan. Bota (di)ttue bai, hor bizi zan.
 - Eta boxeua nun itten euein hemen, boxeuan ala... entrenamientuak eta?
 G: Boxeuan hortxe zerien, Trianan, hemen zerian, Diortxuena, haren parian... A, ez.
 F: Errastiñian.
 G: Oin etxia bota dau zerak...
 - Hemen aurrekaldian.
 G: Errastik.
 F: Dendia dau hor.
 - Dendia ala soziedadia?
 G: Oin ez dau dendarik.
 F: Dendia kenduta dau baiña dendia euen lekuan.
 - Soziedadia, zela dok...?
 F: Bai, Aterpe.
 - Aterpen. Aterpe dauen lekuan, hor bertan?
 G: Bai, Aterpen, bai, hortxe. Hor danera itten zan lehen, bizikletan be bai ta boxeuan be bai ta.

10. UGT Txurrukarenean

- **Erref:** ONA-020/015
- **Iraupena:** 0:03:28. **Hasi:** 00:36:12. **Bukatu:** 00:39:40
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Alderdien egoitzak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerran hildakoak eta zauritutakoak

Laburpena:

<p>Gerran hildako oñatiar batzuk. UGT zen sindikaturik indartsuena Oñatin. Centro Republicanoan lehenengo, eta Txurrukarenean gero, izan zuen UGTk bere lokala.</p>

Transkripzioa

- Zeatik Benitto gerran hil zan, ezta? Edo hil euen, vamos.
 G: Bai, gerran garbittu euen, bai.
 A: Gerra kanpuan, hor...

- Eta hori zer, afusillau in euein edo zela izan zan Benittona?

G: Bai, afusillau edo, Santander harrapo zanian, orduentxe.

A: Florentino, nere koiñatua.

G: Haren billa ibilli ziran eta gehixao etzan ezagutu.

A: Hor garbittu euen eta mediku batek hona Don Bixenteri edo abixau otsan. Nola garbittu zan hango garbittasuna zeari. Nere arrebía euen ume batekin hemen, eta gero, ba, umia neri itxi ta Bartzelonara fan bihar izan da. Oin Bartzelonan dago, "el día 26"ian operau zan begittik, arrebiori, ni baiño urte 2 eta erdi zaharraua.

- Hori zeñen arrebía?

A: Nere arrebía, Florentino Galdos "Pottero"-na.

- Potteroneko, zela zan hau, Kirriñenekuakin ezkondu zana..., haren anaia?

G: Zeiñekin?

- Kirriñekin.

A: Bai, Domingon anaia, batak urten eben alde batera eta bestiak bestera, eta bestia arrapo euenian, ba, garbittu.

- Santander inguruan?

G: Asturiasen.

- Asturiasen Oñatiar bat baiño gehixago garbittu euein, ezta?

A: Gu geratu giñan Puente Viesgotik erretiradia in geben guk urgentemente Santanderrera, barkuak han egozela eta barkuan sartzeko, eta Santanderrera allau giñanian barkurik ez eta danok plaian han zertu giñan, errendiu giñan. Eta ahal ebenak fan Asturias aldera, bidia topau ebenak, ba, ezkutau ziran eta hareiri be beste hainbeste tokau xaten.

- Gero hau, Naparrenekua, ha be Asturiasen, ezta?

G: Asturiasen, bai.

- Eta aurretik, gero Oñatin, betik esanda Mondrauen eta egozela bastante Sozialistak eta UGTKuak eta inddar haundixa eukeilla, Oñatin hainbeste ez; Oñatin zenbateraiñoko, sindikatuak eta zenbateraiñoko inddarra eukan? Errepublikan denporan eta?

G: Orduan inddar gutxi.

A: Gu zertu giñan UGTra ha zala orduan potentiena edo zera.

G: Bai ba!

A: Eta bestiak, berriz...

G: Orduan komunistarik eta ez euen. UGTKuak, hareik ziran komunistok edo, sozialistak.

- Sozialistak, bai. Eta Oñatin lokalik eta baeukan UGTK?

G: UGTK bai.

- Nun eukan lokala?

G: Lokala? Zentro Republikanuan, leheningo behintzat, eta gero, gero euki eben zerien be bai, hemen e, Txurrukenian, Txurrukenak be tabernia eukain. Madina.

- Baiña Atzeko Kalian ala plazan?

G: Atzeko Kalian.

- Oin Galizia dan lekuan?

G: Bai, hantxe bertan.

- Baiña han eukain Republikanuak, UGTK ala bixak?

G: UGTK.

- Eta nun, tabernan bertan ala pisuan?

G: Beste piso bat.

- Pisuan.

G: Piso baten.

- Eta han UGTK eukan zera.

G: Bai.

11. Oñatiko sindikatuak

- **Erref:** ONA-020/016
- **Iraupena:** 0:03:47. **Hasi:** 00:39:40. **Bukatu:** 00:43:27
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Alderdien egoitzak
- Politika » Jarrera politikoak

Laburpena:

CNTrik ez zegoen Oñatin. UGT eta Solidarioak ziren bertako sindikatuak. UGTkoek urtean behin bandarekin egiten zuten martxa Oñatin zehar, larrosa gorriak zeramatzatela. Karlistek "Zirkuloan" zuten lokala; eta, kale berberean, parean zeuden Errepublikanoak.

Transkripzioa

- CNTk baeukan hemen iñor, Anarkistak?

G: CNTrik ez.

- UGT eta Solidarixuak; beste sindikaturik baeuen, elizianak edo?

G: Ez dot uste. Horreixek bixak.

- Horreik bixak, ezta? Solidarixuak alde batetik eta UGT bestetik. Eta alkarren artian zer moduz konponkentan ziñain? Burruka asko egoten zan ala ez?

G: Beti be, beti be burruka batzuk egoten ziran baiña ez, zerik ez.

A: Bakoitzak berera eta libre. Ez dago zerik.

G: "Uno de Mayo" egunian UGTkuak manifestaziñua itten euein.

A: Ha urtero.

F: Oñatin be bai?

A: Eta, gaiñera, larrosa gorrixakin betik, Olabarretatik ni bakarrik izango nintzan bakarrik etorten nintzana, larrosa gorrixakin, eta musika bandak eukan gaiñera.

G: A, bai, bandia eukan.

A: Bandia formala.

- Bandia zeñek, Republikanoak?

A: Republikanoak eta bandiak, banderakin eta etorten giñan hor, Tetuan kaletik...

- Alejo, ze rekorrido itten zan gutxi gorabehera?

A: Ba Kale Zaharrera fan, ta Kale Zaharrian ba handik Estaziñorako bidetik edo, ez dakit orduan hala euen edo, bestekaldetik etorri, gero sartu behetik gora eta hemen Tetuan Kalera sartu eta Trianatik bueltan Bidaurreta aldera bueltia. Buelta dana itten geben, formal e? Formalidade danakin.

- Eta bandiak zer jotzen eben?

A: Bandiak, ba bere martxak eta, Aranguren eta...

G: Internazionala.

A: Geukan musikorik onenak, Gallarta anaiak, Arangunenak anaiak eta baita Fruktuoso eta Aberasturi, bandia oso...

- Aranguren zeintzuk ziran? Txartestarren ingurukuak ala beste Aranguren batzuk ziran horreik? Ze Aranguren ziran?

A: Aranguren Txartes ez dakit, ez, sastria! Eugenio sastria.

- Eugenio bera edo haren anaia edo zein zan?

A: Bera be bai, bixak.

- Eugenio eta anaia.

A: Baziran 18-20ko bat, bai.

- Aberasturi zein, Treintan tartekua?

A: Treintan tartekua, Fruktuoso anaia.
G: Anaia afusillau in euein.
A: Eta turuta bat beste bat, bi anai hareik be.
G: Bai, bi anae. Oinndiok bestia bizi da.
A: Ointxe hil xako andria.
- Zenbat banda ziran orduan Oñatin? Karlistak be baeukain gero bandia?
G: Bai, Karlistak be bai.
A: Baitta, ha euen zerian, lehen Guardia Zibil etxia euen aurrekaldian, hor zera, Plazatik "Banco de Santanderretik" faten da Santa Mariñara?
- Bai.
A: Hantxe leheningo etxia eskumatara.
- Zirkulua?
A: Bai, eta gu bestekaldian Republikanuak berriz.
- Han kalia bertan?
A: Bertan.
- Nun, hor Perosterena etxia dan inguru horretan edo?
G: Bai, hantxe onduan, honutzaoko etxian uste dot.
F: Gasiosak egon zan lekua?
G: Zentro Republikanua.
- Txapak gaseosa...
A: Bai. Haren frentian dauena.
G: Harutza, harutzaokua.
A: Karlistena eta berriz haren illaran, kaletik bestekaldera dauena, goiko zerian, han Republikanuak.
- Han parian dago, Joxe Mari Kirru eta Txapa eta honeik bizi ziran etxia eta gero huringua, Perosterena eta honeña. Eta zein zan, Perosterena ala Kirruna, Republikanua?
G: Ez, Perosterena.

12. 'Centro Republicano'a

- **Erref:** ONA-020/017
- **Iraupena:** 0:02:31. **Hasi:** 00:43:27. **Bukatu:** 00:45:58
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Alderdien egoitzak
- Politika » Gerra aurrea » 1931-1936: II. Errepublikak
- Politika » Gerra aurrea » 1923-1931: Primo de Rivera

Laburpena:

<p>Centro Republicanoa zegoen etxe berean eduki zuen Pio Elazarrek taberna. Centro Republicanora dantzara-eta asko joaten ziren.</p>

Transkripzioa

A: Txintxurreta bizi zan han. Txintxurreta esaten otsain.
- Txintxurreta ostian dau. Han Zerrajeraneko zerian, Txintxurreta andriaren aldetik.
G: Perosterenaren andria da Txintxurreta.
- Hori da, bai, bai, andria Txintxurreta. Gero han Pio Elazarrek euki eben han tabernia ez?
G: Tabernia euki eben harek.
- Baiña nun, Republikanuen Zentruan ala beria?
A: Beria.

G: Republikanuen Zentruan uste dot, behian.
 - Behian, eta bera goixan? Baiña berak jaten eta emuten eben, ez?
 G: Bai.
 - (...)
 A: Guk e, orduan segiru faten giñan, bailetara ta zerien, hasta tanguak be ikasi gittuan ta. Hori Patxin arreba bixak, oin bisittaitten (di)ttut nik; Maria, elegante itten ebena tanguan, Gloria eta horreik ziren lagun haundixak.
 - Haitzekuak?
 A: Haitzekuak bai, Haitzekuak. Eta bestia Gloria berriz, oin semia Madrillen edo ez dakit nun dakon.
 G: Zeiñek?
 A: Gloria, Gloria, ez dakik Gloria, kantuan ederki itten ebena? Apellidua ez dakit zela dan. Billarren andria. Oiarzabal. Hori gerrako denporan hemen geratu zan eta gero Billarrekin ezkondu zan.
 G: Gloria ez zuan hemen geratu.
 A: Ezetz? Zela ez? Hemen ez zuan geratu? Sevillan bizi izan zuan ba.
 G: Etorri ta gero edo.
 A: Bueno, gu gerratik etorri eta gero behintzat zerien ba, harekin ezkondu zuan ta.
 - Eta zera, hemen asko igarri zan hor Republika hasten da, horreik kontu guztiok dana dala izango dira Primo de Riveran denporan eta ez halakorik, ezta? Hori ya Republikia hasi eta gero, ezta? Izango ziren ya sindikatuok eta...
 G: A, bai, bai.
 - Primo de Riveran denporan hori dana, hori debekauta egongo zan, ezta?
 A: Bai, lotuta.
 G: Ba ixilixan, jentia baebillen baiña ixilixan.

13. Gerra susmorik ez

- **Erref:** ONA-020/018
- **Iraupena:** 0:03:07. **Hasi:** 00:45:58. **Bukatu:** 00:49:05
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra aurrea » 1931-1936: II. Errepublika
- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

1931ko hauteskundeetan gorriekiko beldurra piztu zen. 1936ko otsailekoetan, berriz, Fronte Popularra nagusitu zen. Hala ere, gerra susmorik ez zegoen Oñatin.

Transkripzioa

A: Hemen Republikia etorri zan garaixan, 31an, leheningo botaziñua zertu zan eta gu giñan Bixaingo lau anaiak eta beste... gaztiok, eta ordu bixak inguruan bota geben guk eta gero zer, gaiñian nola geratu ziran, leheningo esan nontan lagunak, mahaixan euen batek, koño, sustau in zirala, gorritakuak urten euela baiña gero ez zala hainbeste agertu horregatiok.
 - Oseake gaiñekuak gorrixak eta gero azpitan zurixok.
 Fernando Lizarralde: Mahaiko egongo ziñain eta, mahaiko?
 A: Ez, mahaiko ez, artian holako kargurik ez giñaukan. Baiña gero ideak manifestaitten gittuan, bakoitzak berak.
 - Zuek akordaitten zarai hor Aiuntamentuan egon zan halako tirabira bat; batetik nik irakurritta dakot Karlistak erretirau in ziran momentu batian,

gero alkatia eta konzejal batzuk bota in zittuein ez dakit zer gorabehera egon zalako eta ya 36xan Frente Popularra datorrenian... Zer akordaitten zarai orduko gorabeherakin?

A: Ni egon nintzan Aiuntamentuan baiña orduko konturik ez dakot zerik.

- Hor egon ziran, ba, batetik alkatia Martxel zan, ezta? Edo Jabier esan gura neben alkatia, Upain, Zelaia, ezta? Baiña momentu batian bota itten daue, kendu itten daue kargutik, ba, Estatutuakin hor gorabeheran bat egon zalako. Ez zarai akordaitten zerakin?

A: Ez. Ha bera gero operaziñuakin Donostira eruan euen eta zertu in zan, hori hil zan "el año cuarenta" edo.

- Bai, baiña gerria akabo eta gero eta Ameriketatik bueltia in ta gero, ezta? Ameriketara fan zan ta... Edozein modutan Frente Popularrak 36xan irabazten dau, ez? Zera, febreruan elekziñuak, orduan hemen ez zan igarri gauza haundirik ala bai?

G: Ez.

- 36xan, febreruan e? Zergatik gero orduan nik uste dot lehengo Aiuntamentua bueltau itten dala eta gutxi gorabehera lehengo moduan jarraiketan dau, baiña gero, gerria hasten danian, aurreko urtetan zerbait igarri zan ala ez? Oseake "dieciocho de julio" baiño hiru-lau-bost egun lehenao zuek gauza rarorik igarri zeuen ala... Calvo Sotelo hil ondoren eta...

G: Guk aurreko egunian, arteraiño ez.

A: Gu UGTkuok danok zertu giñan, orduan armatan jarri giñan, aittu? Eta puestua zainketan.

- Aurrerako egunian esaten dot, aurreko egunetan, ala... zurrumurrurik beuen edo...

G+A: Ez, ez, ez.

- Eta zuk esan dozuna, noiz jarri ziñain pittin bat alerta; hemeretxian, hogeixan, edo...

A: Segittuan.

14. Patruilak herrian

- **Erref:** ONA-020/019
- **Iraupena:** 0:02:29. **Hasi:** 00:49:05. **Bukatu:** 00:51:34
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren hasiera

Laburpena:

Uztailaren 17ra arte ez zuten gerra girorik nabaritu. Armatutako patruilak jarri zituzten herrian zehar zelatatzen. Karlistek ez zuten batere lagundu.

Transkripzioa

G: Ya 17xan zeozer zertu geben.

A: Leheningo eskopetakin.

- Afrikako kontuak entzun zebeñian eta...

G: Bai, hori da.

A: Leheningo eskopetakin, harik eta metralletak allau arte.

- Hemen bertan, herrixan?

A: Bai, herrixan.

- Zer erabaki hartu ziran orduan? Patrullak edo zer itten zeuen?

A: bai. Bi edo 3 lagun edo zerien, puesto bakoitzian.

- Zein lekutan?

A: Ni Bidaurretako Kurtze Baltzian be egonda nago eta Aiuntamentuan be bai eskillaratan goixan. Harako Urbixan edo Mikeletiak harrapo zittuaiñian be eta etorri ziranian Bixaingua eta Mikeletiak gu han geontzen. Bi lagun uste dot, leheningo mallak igo eta han frentian, ba, iñori ez heltzeko edo? Eta nola ezagutu giñan ba Mikeletiori ekarri geben eta gero Mikeletiori etxera bialdu zan; jente ona, badakitzu? Eta gero, hanka! Gabian hanka!
G: Karlistak ez euen mobimientorik in, ezebez hareik. Guk leheningo egunetik urten geben.

A: Onegixak, onegixak! "Demasiau buenos"! Fede txarrik euki ez!

- Eta hori zenbat egunian egon zan hala, duda hori edo? Aiuntamentuak hartu eben erabakin bat ala hor batzorden bat egin zan, juntan bat egin zan?; ya 18ttik aurrera esan gura dot.

A: Orduan zan ba, Gomendio eta hau Naparreneko, nola zuan izena?

G: Anjel.

A: Eta honeik ziran, eta beste bat, militar bat Kafekuan euen, militarra, eta horreik ziran erabagitten euenok eta Aiuntamentuan, eta gu berriz, gaiñetikuok, UGTko karguak geukenok, nik be 50 bat euki nittuan UGTian Legazpin, Zentruan eta zerian.

- Legazpin be egon ziñan.

A: Legazpin bai, lana itten nebenian. Papelerakuak eta 50 bat zerien, neuk itten nosten zer dana hareiri.

- Zuek lanian eta bardin jarraitu zeuen? Legazpira zu lanera faten ziñan leheningo egunetan?

A: Leheningo egunetan bai. Baiña eztakit ba, Legazpikuak be Urbixan egonda, Kurtze Baltzen geratu giñan eta "Koño, Alejo, zu hemen?" esan nostain neri eta oin Elorza hil da, baiña hareik Urbixara edo fan ziran.

- Eta zuk Gregorio, Fundiziñuan lanian jarraitu zeuein?

G: Ez.

15. Guardiak eta presoak

- **Erref:** ONA-020/020
- **Iraupena:** 0:03:47. **Hasi:** 00:51:34. **Bukatu:** 00:55:21
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

Herri barruko leku askotan egoten ziren guardiak egiten. Baita Urbian ere. Urbiatik Araiara joan, bertako idazkaria atxilotu eta Oñatira ekarri zuten. Oñatiko Unibertsitatetik preso batzuek ihes egin zuten.

Transkripzioa

- Eta zer egon zan? Huelgia egon zan? Zer erabagi zan orduan?

G: Bai, huelgia edo. Ez dakit nik zer, behintzat ez gintzan fan lanera.

- Orduan hor bi hillabete izango ziran nehiko dudakuak, ez? Badatozela... ez datozela...

G: Batzuk Bidaurretan, beste batzuk Sta Mariñan, beste batzuk plazan, guardiak.

- Gorutz? Arantzazu aldera edo Urbixara edo fan ziñain?

A: Ni ez nintzan fan Arantzazu aldera.

G: Urbixan egonda gagoz gu.

- Zera, zainketan?

G: Bai.

- Eta zer itten zeuen, guardixak?
G: Guardixak.
- Zenbat ordu edo zenbat egun edo ze itten zeuen?
G: Guk bastante denpora in geben han. Handik Araixako sekretarixua be geuk ekarri geben.
-A! Araixako zera?
G: Bai, harutz fan giñan gau baten, fan giñan...
- Urbixatik Araixara?
G: Gabian, telefonuak eta danak apurtu eta fan giñan, justuan arrapo geben zeori. Eta beste bat...
- Baiña zuzenian bere billa ala?
G: Bai, bai, bere billa.
- Eta ze zan, ezaguna edo destakaua zan sekretarixuori?
G: Bai ba, bertako herrikuak geurekin egozen, hareik handik Urbixara etorritta. Hareik esanda, ha eta beste bat, medikua-edo. Ha ez geben harrapau.
- Eta orduan etxetik atara zeuen?
G: Bai, bere etxetik, baiña guk ondo tratau geben. Gero gerria akabo zanian kristonak ipintten euen, baiña...
- Bizirik urten eben gero berak, sekretarixuak?
G: Bai, kartoi gaiñian ekarri geben kabaillo gañian, zapatillakin ta euen ta, eta hamarretakua eta dana emun gotsan, guk ondo zertu geben, baiña gero, jolin.
A: Ordiazkuak.
G: Bai.
- Eta gero hareik nora ekarri zeuein, Oñatira, kalera?
G: Oñatira, Aiuntamentura.
- Horreik nun egon ziran preso?
G: Horreik? Unibersidadian.
- Gero hor egon zan ba Unibersidadetik halako ihesaldiren bat be?
G: Fugia, fugia! Ihes in euein, horixe!
- Baiña honek, Araixakuak ez.
G: Araixakua artian etorri barik euen.
- Bai? Baiña hori... Bai? Araixakua noiz izan zan, ba, ze egunetan izan zan?
G: Ba ez dakit ze egunetan zan. Hori ez dakit.
- Hori bastante berandu izan zan, fugiarena. Hori ez zan izan setienbrian leheningo astian-edo? Arantzazuko Ama Birjiñaren eguna edo ez zan izan halako fetxa seiñalaun bat uste dot izan zala.
G: Ez dakit.
- Baiña danak ez ziran fan orduan, ezta? Unibersidadian egozen presuak danak ez zeuen alde in.
G: Ez, danak ez zebein alde.
- Zer, gaztienak edo, atrebiduenak ziranak edo...?
A: Nikolas Arregi eta horreik.
- Hortik, Arantzazutik edo nundik fan ziran horreik?
G: Horreik zeratik uste dot fan zirala, hor errekatik, Barrenzelain, han zubixa? Zubittik uste dot fan zirala.
- Errekan behera fan.
G: Kanpo Santu aldera, handik.

16. Alejok presoak libratu zituenekoa

- **Erref:** ONA-020/021
- **Iraupena:** 0:04:02. **Hasi:** 00:55:21. **Bukatu:** 00:59:23
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

Beraiek presoak ondo tratatzen zituztela diote. Alejok berak, -UGTn agintea zuen orduan-, bi Olabarrietar atera eragin zituen herriko espetxetik.

Transkripzioa

A: Pentsa eizu, horreik zenbateraiñokuak izan diran; guk ez dogu balixo izan palabra txar bat iñori zertzeko, ez belarrondoko bat emuteko eta Erle eta nola "un poco" biolentuak ziran esaten notsan Erleri "kuidao gero, e?", hemen ejenplua emun bi(har) xuagu bai, eta hemen ez ezer in, eta... Neri zer pasau xatan esan leke? Neri?

-Bai.

A: Ba horreik bi behintzat neuk salbau nittuan, aittu? Kulparik ez eukeiñak. Bat, armakin ibilli zirala, ez dakit nun ibilli zirala eta Olabarretako Fernanduenian, eta Fernandon etxera fan ziran eta ez zittuein topau, armak han egon bihar euein ba ez zittuein topau, baiña nik banekixen nola hango gizona basuan zan eta ezeren zerik ez eukana eta anaiari esan notsan, Legazpira fan kotxiakin eta hi etorri hari, anaia larri xabillei eta halaxe Don Bixente medikuakin eta osasun gutxikua zala eta gaiñera nola gekixen geuk ezertan interbeniu ez ebena, ba libre itxi geben, aittu? Beste bat, berriz, Olabarretako orduan Aiuntamentuan euen edo zera zan, Zelabarrengo Esteban, edadekua.

-Konzejala?

A: Konzejala izan bihar zan, bai. Ha, Txoriñenera etorri nintzan sarri eta Txoriñeko Triñikin orduan nik zer haundixa neukan eta Triñik negarrez esan nontan: "zu, Zelabarrengo Esteban be zertu daue, baiña zeatik?" "Zeatik ez dakit ba", neuk zerien, baiña neu Olabarretakua eta neri kasorik in barik, oseake neu UGTian ia jefe moduan egon eta kasorik in barik, e, gizona zertu? Eta Txoriñeko gizonari esan notsan: "Kendu bizarra". Illunkarako bederatzixak aldera illunduta euen eta bizarra kendu eta aittak, Triñin aittak, oso zera zan, ha be deretxakua eta nerbiosua baiña, harek esaten nontan: "Hi haizen mutilla izanik, koño, alde horretako jentiakin zela trataitten dok?" esaten nontan.

-Horreik nunguak ziran, Meltxiorrenak edo nunguak ziran horreik, Olajanguak, edo?

A: Zeintzuk?

-Trini eta honeik?

A: Triñi, Meltxiorrena gizona, nere laguna, ezkondu zan gero harekin.

-Eurak nunguak ziran izatez horreik, Trini ta?

A: Meltxiurrenak, gizona. Triñi ta, bera Txoriñekua bertakua, barberixia eukana, zuek ez zeuen ezagutu, oin bizikletak badagoz ba? Haxe.

-Baiña Olabarretakin zerikusiren bat ez eukein horreik?

A: Olabarretakin ezkondu in zan, ezkondu nere lagunakin. Eta orduan esan notsan: "Bueno, kendu bizarra eta bizarra kendu eta segittuan fango naiz Aiuntamentura". Aiuntamentura fan nintzan eta egozen bi, Gomendio eta Anjel Iturmendi, eta "Anjel, hi, ze pasaitten dok, hori deteniu in dozuela, eta zer pasaitten dok horrekin? Zer, juntan batzuk ingo (di)ittuela, eta... Tira, tira, tira, neu desakreditau besterik ez naizue in, garixa be ebateko xakok, andria eta bixak xagozak bakarrik, aittu? Eta hori ez dok zera, horregatik bakarrik bada, hori gizona kanpora urten bihar xok".

"Oin behintzet, illunduta ta"... "Ez, ez, bixar hamarretarako egon daila etxian", aginddu nosten -orduan geuk be agintaria geukan, e?-,

"Hamarretarako etxian egon daila". Eta, halaxe, huringo egunian, aitta

eta bixok burdixa ifiñi eta ganauakin Maizteisorora, Zelabarrenetik pasau bihar geben eta ikusi neben Maria iturririk etorrela, andriori, eta itxain, mailla bi egozen eta mailla bi hareittan; bixan bittartian aitta bialdu eta etorriko naiz segittuan, itxain eta Maria negarrez hasi xatan eta, "Maria, ez in negarrik, e -esan notsan-. Hamarretarako etxera etorten ez bada, abixau neri, neu fan eta ekarriko dot". Pentsa eizu gu zelakuak giñan, e?, gizonak. Eta halaxe gizona etxera zertu zan, etorri zan, bai.

17. Kartzelan gutuna jaso zueneko

- **Erref:** ONA-020/022
- **Iraupena:** 0:01:09. **Hasi:** 00:59:23. **Bukatu:** 01:00:32
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

Alejak kartzelan zegoela eskutitza jaso zuen. Hiru urte eta erdi espetxeratuta egon ondoren, salatzaileak dena barkatzen ziola esaten zion. Alejak eta Gregoriok diote beste bandokoez ez zutela eurek bezain zintzo eta duin jokatu.

Transkripzioa

A: Gero Fernandueneko Nikaxio, Fernandueneko anaia nola zan, eta nire lagun haundixa, ba nik zeran sekretarixuari zerian, kartzelan, zertu eragin notsan, etara eragin notsan, zeñekin zera zeuen, eta ikusi ninttuan, horreik bixak bixak neuk librau nittuanen izenak. A bai? Eta abixau nontan Legazpira, ze pasau xatan sekretarixuak zela agertu nontan eta danak. Eta horrek, Nikolas Arregik in eben gero karta bat esanaz ba gorrixakin instigauta neuela bai, baiña dana barkaketan nostala eta zer, eta hiru urte ta erdi indda kartzelan indda orduko, e? Eta karta bat in nontan, eta nere anaia berriz fan zan bestiana, eta "Zuk badakitzu, ba, gure anaiak zuri ze in otsun, e? Zure kartzelara fan, eta ha etxera ekarri eta zu jakiñian zagoz horreik danak". "Bai, horreik hola dittuk, baiña gu beste modu batera gabitzak!", eta artian be harek ez nontan zertu eta artian be etorri nintzan, kartzelatik urten neben artian be, baiña honeik ez dirala gure modukuak izan!

G: Keba!

18. Herria babesteko plangintza

- **Erref:** ONA-020/023
- **Iraupena:** 0:02:11. **Hasi:** 01:00:32. **Bukatu:** 01:02:43
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerrako administrazioa

Laburpena:

<p>Frente Popularrekoek komitea eratu zuten. Udaletxean Xegundo Milikua, Markel eta Anjel Iturbe (Roxendoren anaia) ibili ziren herria babesteko lanak antolatzen. Jose Miel Gomendio Frente Popularrekoa zen eta epaile izan zen gerra denborako Eusko Jaurlaritzan.</p>

Transkripzioa

-Hor, bi hillabete horreittan, esan dozu Anjel Iturmendi eta Gomendio Joxe Miel izango zan, ezta?

A: Joxe Miel, bestia ez euen zera, beste militarra ez euen orduan, Kafekua.

-Eta hortik aparte hor, komite moduko bat edo etzan in? Frente

Popularrekokuak ez euen in?

A: Bai, Martinez ta, Garzia ta.

-Eta Aiuntamentuan zeintzuk pittin bat bideratu euein pittin bat orduan asuntua? Ba, herrixen defentsia edo izango zan edo, organizaziñua eta...

G: Milikua, Xegundo.

-Xegundo ibilli zan?

G: Horreik ziran zerok, orduan aginketan eueiñok Aiuntamentuan.

-Markel ibilli zan?

G: Baita Markel be.

-Nik Markel entzunda dakot komitian partidu guztietako jentia sartu zala eta zeretik, PNVtik Markel juan ete zan; Markel gaztia izango zan oinddiok, klaro. Markel zuek baiño gaztiagua.

G: Bai, bai, ni baiño gaztiagua.

-Oin nik Markelari berari entzunda eta zera, han, organizatoria Anjel zala, Iturmendi.

A: Iturmendi, Iturmendi, gizona jatorra gaiñera, jatorra.

Fernando Lizarralde: Zein dok Iturmendi?

-Roxendon anaia, gero gerran akabo ebeiña. Ha zala organizadorerik... maixua zan, ezta?

G: Bai, Mondrauen euen maixu.

-Eta ha zala gehitxuen e... Ha zer zan, sozialistia ezta, ha be?

A: Bai, sozialistia, Frente Popularrekua.

-Eta Joxe Miel zer zan?

G: Republikanua.

-Republikanua? Baiña zer zan Azañan partidukua, ala bestela, radikala edo...?

A: Ez, ez, gorrixa, gorrixa, ha gorritakua. Frente Popularrekua.

G: Harek mittiñak eta dana itten eben.

A: Fuertia gaiñera, Gomendio.

-Eta presentau zan diputatarako edo elekziñotan edo presentau zan?

A: Juez egon zan ha Gobierno Vascon, juez egon zan.

- Bilbon?

G: Bai, Bilbon.

19. Udanatik Elorriora

- **Erref:** ONA-020/024
- **Iraupena:** 0:04:23. **Hasi:** 01:02:43. **Bukatu:** 01:07:06
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Alejo Udanako frontetik Aurreko Mendira joan zen, eta handik Torrerraino jaitsi. Herriko plazara heldu zirenean, gaeuz, plazan inor ez, eta handik Zubillagara abiatu ziren. Liñon tabernan zer edo zer hartu eta Arrasatera. Gero Arrasate eta Elorrio inguruetan ibili ziren.

Transkripzioa

-Hor bi hillabete horreik pasau ondoren, zerok militarrok sartu ziranian zuek Oñatin ziñain edo ordurako aldeta, edo?

A: Guk frentian.

G: Guk alde in geben, guk alde geben, hor Udanan zertzen, gu Udanara fan giñan frente egittera.

-Zenbat fan ziñain gutxi gorabehera Udanara?

A: Berrogeikon bat bai. Guk espaldara hartu geben, espaldara gu goixa alturia hartzera. Eta han tiroteua hasi zanian guk ezkerreko aldeko puntia hartu geben porsiakaso, alturia.

-Nun, Udana gaiñian?

A: Gaiñian, kamiñotik ezkerre, alturiarik haundixenian.

-Nun, hor, Illuntzia aldera edo?

A: Bai, eta gero in geben hango zerak zertu ziranian, korriu geben dana, Satui Kurtzera, Imittolan edo bazkaldu, hurringo goiko hor beste mendira fan giñan, eta goittik, mendittik ezer ez gekixen eta bajau giñan ixa Torreraíño.

-Goiko mendira nora?

A: Aurreko Mendira, Koroso aldera.

-Azalgatetik edo?

A: Bai, alde hortatik, nik gutxi dakit horko barri, baiña hortik goittik fan giñan gu tontorrik tontor eta bajau giñan Torrera, ezereen notiziarik ez, zer euen, eta kuadrillia, Torrera. Torrian, bueno, bajau, aldiko pare bat edo bialketan ginttuan eta ez ziran etorten. Holaxe. Eta azkenian geratu giñan hiru-lau bat, eta bueno, fan in biharko xuagu.

-Zuek Torrian oinndiok, ezta? Eta Torrian ya banaka batzuk geldittu ziñain?

A: Banaka batzuk goittik behera. Bialketan gittuan giak, behian zer euen, eta etorten ez, eta azkeningo hiru-laurok etorri giñan batera eta plazia dana argittan, dana argi danak ixututa eta iñobez! Santa Ana aldera etorri giñan.

-Ya illunkaran, gabaz?

A: Bai, gabian, danak aldeta! Santa Ana aldera etorri giñan eta, "bueno, hemen ez jagok beste zerik, biaje in biharko xuagu", eta metralletakin jarri, bik handikaldian Txaketuaren aldian eta bestiak bestekaldian, porsiakaso bentanetan edo iñork urteten baeben, eta metralletakin goittik behera fan giñan.

-Hori zer ordutan?

A: Ba gabeko 11ak, 11 eta erdixak inguru hartan. Eta fan giñan Zubillagaraiño holaxe eta Zubillagan, tabernarixa, nola eukan be berak izena, tabernia, Zubillagako tabernia zera...

-Liño?

A: Liño! Eta Liñok emun oskun han, eta kobrau gura ez! Zer kobrau? Dirua badago eta pagau gotsan eta handik behera fan giñan gu.

-Hori 20xa ala 21a zan?

A: Horixe fetxia ez neuke esango.

-Sartu zan eguna, ala...?

A: Bai, sartu zan eguna.

-Zer ordutan sartu ziran, gabaz sartu ziran?

G: Bai, gabian horreik.

A: Gabian sartuko ziran, guk urten in geben gabian, gabeko 11 eta erdixak inguruan urten geben eta gero hortik Mondraue aldera fan eta gu Elorrixora eruan gindduan konorte barik ixa, aittu? Nun geontzen ez gekixela, eta han egun pare baten edo hiru bat zertu giñan, ospittala edo zer zan eta han euki gindduein eta puska bat espabilau giñanian, ene! Atzera antxintxika Mondrauera etorri giñan.

-Mondraueraiño?

A: Bai, Mondrauera etorri giñan.

-Baiña Mondraue ordurako... Baiña Mondrauera ala Kanpazar aldera? Herriraiño?

A: Ez, Mondraueraiño, eta Mondrauen oinndiok zera zan, nerekin bat, Ertzilgua edo, hemen hil zuan, ba, gero etorritta? Orduan geukan ya fusillak, aittu? Metralletak itxitta fusillak geukan; eta Aiuntamentu azpizan, "Hi, zera, pasauko gaittuk, Alejo? Pasauko gaittuk hor?" "Nola pasau? Ze esaten dok? Tira, tira, tira." Eta hala desagertu zan eta hona pasau zan eta segittuan afusilau euen, eta guk han segiu geben, eta handik gero Elorrixora bittartian, nik ez jakiat zela, gu desegittuta, gu totalmente geratu giñan..., lorik in barik, ezertarako gauza ez giñala eta Elorrixon akordaitten naiz nola, kargua hartu oskun, zerian, ze ospitala zan edo zer zan eta atzera etorri giñan Mondrauera.

20. Urbiatik Udanara

- **Erref:** ONA-020/025
- **Iraupena:** 0:04:12. **Hasi:** 01:07:06. **Bukatu:** 01:11:18
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Gregorik Alejoren antzeko ibilbidea izan zuen. Urbian egon zen. Urbian berekin egondako Korta baserriko bat, gerora, kanpandorrea harrapatu zuten. "Korta" gero Udanan hil zuten.

Transkripzioa

-Eta zu, Gregorio, zuri nun tokau xatzun, Oñatin sartu ziranian zu nun ziñan? Zu be Udanan, ala...?

G: Gu, ba, gu be honein moduan, gu be zera fan giñan Udanara eta Udanan hasi zuan tiroteuori.

-Zein lekutan izan zan gutxi gorabehera tiroteua?

A: Udana gain-gaiñian.

-Gaiñian?

A: Pasiano hil euen.

-Tio zan ha, Mariarekin ezkondata, aittaren arrebiakin.

A: Zure parientia orduan?

-Tio zan.

G: Gu zera fan giñan, horrutz, Koroso aldera.

-Zuek be hortik Koroso aldera?

A: Orduan nerekin hitzan hi, Imittolan ez dakik nola bazkaitten arrautza pare bana nola jan geben?

G: Ez jakixat neu akordaitten nauken.

-Ba bai, zuek inguruan. Hareik ya kamiñuan beheara eta zuek mendiz etorri ziñain orduan. Baiña ez ziran orduan sartu berihela, oseake orduan hareik pittin bat geldik egon ziran Udanan?

G: Bai, bai.

-Geldik.

G: Gero honeik Treinta eta honeik, honeik be zera fan ziuhan, plazara ziuhan. Treinta zerakin fan zuan, hau e, Nerkiakin fan zuan.

-Dendakua?

G: Dendakua, dendakuak aittak han tela azpitan dirua itxi, 30.000 pezeta edo, dirua, eta joiño, haxe aber hartzen dogun eta, fan ittuizan eta orduentxe goittik behera (e) i xatozaken zerak, Reketiok, eta atzera behera hareik.

-Hori dana illunkaran edo gabaz?

G: Gabaz, gabaz, hamaikak edo hamabixak edo.

-Kanpantorreko historixaren bat be badago, baten bat han kanpantorrian bijilaitten egoten zan edo arioplanuairi begira edo, hori zela izaten zan, ba? Zuek ez dakozue...?

A+G: Ez dakit ezebeaz.

-Eta gero han egondakon baten batek... preso hartu eueilla edo, hori ez dakozue entzunda, ez?

G: Preso sartu ebeña, kanpantorrian harrapo ebeña zera zuan, hau, e...

A: Oñatikua?

G: Oñatikua bai, bai, baserrikua, filarmonikia jotzen xuan.

A: Txopeko zera?

G: Ez.

A: Zubillagakua?

G: Ez, mekauden hau burua, hau. Korta!!

A: Korta, Korta!!

-Korta baserrikua, Larrañakua?

G: Bai, Larrañakua.

A: Udanan hil euen gero.

G: Korta itxi ta, Mendiko Kalia bizi ziran. Ha xuan kanpantorrian, nik ez jakixat nola etorritta, Oñatira etorritta, kanpantorrian harrapau xuan ha. Eta gero han hil xuein, gero Udanan edo.

A: Udanan gero.

-Eta kanpantorrian zer euen, zainketan edo handik tiroka, edo...?

G: Bai ba, ha... tiroka, ez dakit tirorik bota eben edo.

-Baiña begira behintzet, zainketan.

G: Ha zainketan. Gu ordurako Zubillagara fanda. Ha, bakarrik. Ha egon zan gurekin batera zerien, Urbixan, guk Urbixan hillabete edo in geben, eta ondo e, oso ondo.

-Nun, txaboletan? Edo nun egoten ziñain?

G: Itxaboletan ez, Fondan! Jolin! Jan ta eran!

-Gero baiño hobeto, ez?

G: Hori bai!

21. Tiratzaile ona

- **Erref:** ONA-020/027
- **Iraupena:** 0:04:03. **Hasi:** 01:14:03. **Bukatu:** 01:18:06
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Bai tiroan eta bai fortifikazioak egiten ona omen zen Alejo. Bilboko Burdinazko Gerrikoa ikustera ere joan zen. Elgetako frontean, hegazkinen kontrako borroka gogorra izan zuten. Villarrealen ere egon ziren frontean.

Transkripzioa

-Baiña hori hasieran oinndiok, ez? Hori hasieran, urrixan, oktubre kontua izango da, ezta? 36xan oinndiok, Oñatitik fan eta handik hamabost

egunera edo hiru bat astera?

A: Gerotxuago.

-Baiña gabon aurretik.

A: Abanzia hasi euen zerien bai, eta...

-Baiña Abanzia izan zan hurringo urtian, izan zan 37ko apirilliaren leheninguan, batian, handik hor geldik egon zan, ba, bost hillabete edo egon zan geldik.

A: Ba, orduan, gero etorri ziranian abanzian gu geontzen fortifikauta. Estado Mayorrak felizitau in nindduan ni, hiru lekutan behintzat, ideak neukan ta, ba, fortifikaziñuak itteko zerian.

-Elgetan?

A: Elgetan, hau zer hau, Plazaola, eibartarra Joxe eta Txaketua ez jakiat ez zan bestia, eta gu konpaiña, konpaiña ez, sekziño bat geontzen frentian aurreratuta, abanzadilla, eta abanzadilla nola geontzen, atzera botaten zittuein kaiñonazuak, patata zuluak letxe danak indda, eta harek salbau gindduan, eta guk oinndiok behetik gora Bergara aldetik bai...

-Uberatik?

A: Nik instruziñuak emunda neukan: "Bueno, parian dauenari ez zertu, aldamenetakuairi zertu, pagostetik pagoste bai, aldamenetakuairi tiratu". Ni oso tiradore ona nintzan, Sarasketa eta danairi kenduta neukan tiroplatuak. Fortifikaziñuak itten ta, ba, artia neukan eta hiru lekutan zertu nindduain, felizitau nindduain. Eta bialdu nindduain, gaiñera, gero, zera, Bilboko zera ikustera, aittu? Garaikoetxeak inddakua, bialdu nindduein bai, eta "que estaba fatal". "Todo lo contrario" esan nosten nik hareiri.

-Goikoetxea.

A: Goikoetxea edo Garaikoetxea, bai.

-Burdiñazko gerrikuori, zintturoiori.

A: Eta "todo lo contrario" euela, "todo lo contrario", zerian, han euela, fortifikaziñuak indda. Eta hala gero ni, ba filtrau ziela zeretik, hor Aramaixo aldetik edo filtrau ziela aurrera bai, eta erretiradia, eta mekauden, negar eta danak in gittuan, e? "Erretirau? Fazistia xatok, baiña! Erretirau zela, baiña?" Eta guk gura geben "frente a frente" hilttia, ez hola. Azkenian Elgeta aldera, Elgetara pasau giñan eta handik Eibar aldera eta gero erretiradia horkua zertu zan, eta hor, hiru egunetan etorri ziran abionak, baiña laister akordau ziren, e? Dale! Muturrera, muturrera! Eta akordau ziran hanka itten hasi ziran zerien, abionak etorri eta bonbardeaitten han, Bergaran hori, e? Bergarako abanzian, hiru egunetan, eta bittan edo laiñuak edo zertu zan eta gero erretiraitteko zertu oskuein guri. Eta gu berriz, ba hortxe hiltteko konforme, koiño! "A luchar"! Arrazoa xakuagu bai eta hiltteko zer hori, hiltteko.

A: Azkenian, zer pasau xatan badakitze Elorrixon nenguela? Bueno, hori esatia be, kasi-kasi. Baiña esan nostain lagunak, horixe bistia! Hik, Nafarreten akordaitten haiz? Desbandadia euenian, hik, nola esan nontan: "Alejo, hemen, hemen eta hemen". Honek nola ekixen nik ondo tiraketan nebena, eta han desbandadan, baiña nik ezin, eguzkixakin ta ezin zertu! Aittu? Nafarreten eurak goittik behera, baiña gero bai, gero ametrailadoria betik ixilketan neben nik, aittu? Ametrailadoria betik ixilldu!

-Orduan Villarrealen be egon ziñain.

A: Villarrealen be bai. Villarrealen e...

-Nafarrete aittatu dozunien...

A: Villarrealen gu goittik behera jaitsi giñen, aittu? Eta bertara eurak egozen lekura. Eta gero atzera erretirau in bihar izan geben zerien.

-Hori ze izan zan, abenduan ezta? Ointxe...

A: Ez dakit noiz. Bai, alkarrekin gintzuan zerian...

-Egun honeittantxe hirurogeta bat urte.

G: Bai, bai, egun honeitxek.
-Hirurogeta bat urte ointxe, bai.

22. Kartzelan ikasten

- **Erref:** ONA-020/028
- **Iraupena:** 0:03:38. **Hasi:** 01:18:06. **Bukatu:** 01:21:44
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

Alejo Elorriotik Bilbora joan zen begiko kataratak operatzera. Kartzelan egin zuen denbora matematika, kontabilitatea eta abar ikasteko aprobetxatu zuen.

Transkripzioa

A: Elorrixon gegontzela esan nostaín: "Hik operau eike ointxe hillabeteko, ez dakik?" Hor kolejixo zerian eta. Eta Bilbora bialdu nindduein. Bilbora fan ta fan nintzan eta zela zien, aitta-semiak, zirujanuak. Oin ez xat akordaitten nola diran, aitta-semiak eta. Abiona etorri zan eta abiona etorri zanian urten euen euren zeretik, lekutik kanpora eta ni ikusi nindduein milizianuen zerakin eta esan nostaín: "Zu, zu milizianua zara, e?" erderaz, "No, no, usted no tiene que estar en la cola, usted tiene que venir aquí". Eta halaxe barrura hartu nindduein eta "a ver qué me pasaba". Elorrixon deskantsuan geontzela, bistatik nola faillua neukan, kataratasak eta gura nekiela kentzeia, Teodorokin egon nintzala bai eta lagunak eta danak esan nostailla aprobetxaitteko. Rekonoziu nindduein, eta orduan ez zan oingo moduan operaitten, e, aittu? Artian. Eta esan nostaín, Lopez Abadia aitta-semiak zien, bixak zirujanuak, Lopez Abadia -akordau in xat horratio-, eta esan nostaín: "Zere lanian badakozu zerik, inkobenienterik?" Ni fabrikan konduktoria nola nintzan makinatan eta hiru makiña neukan, eta zainketan eta "Ez, hango zerik ez dakot, baiña nik oin gurako neke ba... tiraketan nola... ¿Entiendes?", "Bueno, hau bistia tokau leke operaitten hasitta okerrago geraketia, eta zer ingo dotsuun badakitzu? Ba, egingo dotsut zertifikau bat retaguardian geraketako". "A, et-et-et, hortara ez naiz etorri", esan nosten. Harrittuta geratu ziran. "Hortara ez naiz etorri, nik primera linean in bihar dot in bihar duana!" Eta halaxe ateraiño bixak lagundu nostaín; ez zala holako zerik, hara danak ebitzela bestelako zerien, libraitteko eta. Eta ni ez nintzan fan. Norbera tontua izango nintzan, baiña espiritua geukan behintzat. Egixakin geontzela eta egixa defenditteko. (...) Eta beste gauza bat, gero ni kartzelan egon nintzanean, sufriu kartzelan, aittu? Ez dakik? Harako botan, eta nik ardaurik eraten ez eta nola Aranguren eta danok eta bota ardaua ekarri eta ni sozio geraketan nintzuan, hireatik! Aittu? Eta pagaittiarren dirua eta zer da? Eta neri emuten nostaín eta akaso trago bat in eta alde itten nosten. Baiña nik kartzelan, grado superiorreko liburu danak eruan nitxuan bai, gramatika, aritmetika razonada eta algebra, trigonometria eta kontabilidade danak, nik estudixau itten neben dana. Han beozen, ba, zerak, kadretatikuak eta, - bost milla egon giñan-. Eta ezer bihar bazan, dana eskatu eta zerian eta norbera. Nola Bilbotik ekarten nostaín gero kafesnia eta beste tortillaren bat edo zerak beretatik. Dirua, berriz, betik astian hamar-hamabost bat pezeta edo, eta ardaotarako lain behintzat bai, aittu? Nik ez nuan eraten ta. Nik denporia igarri bariago pasau neben honeik baiño, aittu? Nik

denporia nik nere lanian pasau neben, konozimentuak hartzen. Kontabilidadia eruateko, partida doblian eta danian, eta zerian ba geratu nitzuan, ba, eta gero, ba, horretxegatik urten neben fabrikatik eta zeretik, aittu?

23. Urtegia gudu-zelaian

- **Erref:** ONA-021/002
- **Iraupena:** 0:02:49. **Hasi:** 00:00:23. **Bukatu:** 00:03:12
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Aldaketak eta arazoak

Laburpena:

<p>Arabako frontean, 15 egun inguruan borrokatu ziren, Legution eta Nafarreten. UHT batailoiko hirugarren konpainiarekin egon ziren; Alejo "tiradore" egon zen. Urte asko pasa ondoren, bere familiarekin itzuli zen Arabako lurralde horretara. Urteen poderioz, oso aldatuta aurkitu zituen parajeok. Urtegi berria eraiki dute beraiek borrokatu ziren lurretan.</p>

Transkripzioa

Orduan, giñan uste dot ya Bixkaira pasauta eta Bixkaiko frenteko eta Araban be egon ziñain, ezta? Villarrealgo eta Nafarreten. Nafarreten be gogorra egongo zan, ezta?

A-Hareik goiko mendittik jaitsi ziran elizara, Nafarreteko beheko elizara eta gu frentian, Elosun gu, guk handik ametralladoria ixilketan geben betik.

-Zenbat egun egon ziñain Araban?

A-Ez dakit han zenbat egun ingo gittun guk.

G-Astebete baiño gehixago ingo giñuan bai.

A-Hamabost bat egun bai.

-Eguraldi txarra, ezta?

A-Ni barruan egon nintzan, nik barruan zulotxo bat indda neukan paretan, zulo txiki txiki bat eta behian, gero hau Biko, Treinta eta Merkel, hirurak.

-Zenbat ziñain zuek? Zuen batailloia zein zan?

G-UHP

A-Tercera Compañia; eta ekarri nostain muniziño kajia, eurak fusillak betik kargauta, nik tiraketan. Eta neri esaten nostain orduan, etorten ziranak, nun da? 'Han elizako bentania ezkerreko edo eskumako markuan hogezi zentrimetuan jo', eta da! Tiraketan neben eta han urtetan eben keiak, aittu?

-Nafarreten.

A-Bai, gero huringo, erdixan! Guk ametralladoria betik ixilketan geben.

-Egon zara harrezkero Nafarreten?

A-Bertara neu ez naiz fan baiña Barrenkuraiño bai, nundik fan, etxequakin.

-Oin abandonauta dago.

A-Abandonauta dago bai, hala esan nostain.

-Hor pantanua in zan, eta Urrunaga bai...

A-Hantxe ixa larogei urteko gizon batekin egon nintzan konbertzaziñuan, Bizkaitarra-edo bera zan; eta sartu giñan eta ez gekixen ba biderik be eta aurrera fan giñan, Karlos-ta, etxequok, famelixia, nik gura geu egondako lekura, ta neu egondako lekura [...] eske ... ez gara allau!

-Hor sasue haretan eta geruago be Elosun, Urrunaga eta Nafarreten euskeraz itten zan onddiok inguru horretan, Araba izan arren hori

inguruori, hor euskaldunak baziran.

A-Neri euskalduna suertau xatan ba gizona, bertan euen, preguntaittera fan nitzan kotxetik jaitsitta eta...

-Han, Elusun?

A-Ez, honutzaugoko herritxo baten zan. Gura neben nik, betik gura izan dot, lagunakin fatia, bertan egon giñanakin.

-Oin oso aldatuta dago, pantanua dago han.

A-Bai, esan nostan harek abandonauta eguela herrixori.

24. Okela erre usaina Gernikan

- **Erref:** ONA-021/003
- **Iraupena:** 0:02:53. **Hasi:** 00:03:12. **Bukatu:** 00:06:05
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Intxorta eta Elgetako fronteak jausi zirenean, Elorrion geratu ziren. Gernika bonbardatu zutenean, Alejo ez zen handik urrun. Iluntzean, Gernikara sartu ziren eta oraindik gogoan du bertako okela errearen usaina. Amorebieta inguruan, "Pinar de la Muerten" borrokan ari zirela, atzera egiteko agindua jaso zuten.</p>

Transkripzioa

-Eta gero ya hor Intxortako eta Elgetako frentiori jausten danian zuek norutz jotzen dozue? Gernika aldera, edo Durangora edo nora jo zeuein?

A- Gu gero giñan zeran...

G- Elorrixon egon gintzan gu.

A-Elorrixon, baiña gero nundik erretirau gintzuan gu zera? Indautxuko kolejixora, eskolatara? Formaitteko, danak, batailloia formaitteko. Eta neri Aldabek esan nostan: "zu beste batailloi batera fan bihar dozu", (...) eta nik gura ez iñora faterik; Garzia Hernandez kapitaiñak zertu nindduan ni "por edificaciones que había hecho" (...). Baiña nik tiraketan gura eta gero zer pasau zan? Hantxe geontzela frentia zerekua, eta organizaitteko danak egozela, atzera frentera fan giñan Gernika atakau euenian eta gu kamionakin geontzela (...) Amorebieta baiño lehen egon giñan gu arbola pehetan, aittu? Kamionak eta ifiñitta eta dan, dan!, bonbardeaitten Gernika eta gero sartu giñan illuntzaria baiño aurtxuan, geratu ziranian, sartu giñan danok Gernikara eta Gernikan usain bat bai! Okelaerre usain bat!

-Sutan ikusi zeuen zuek?

A-Bai, sutan, eta handik gero ...

-Zuk be bai.

G-Bai.

A-Han Erretereria esaten xauen, zer bat dago barrenian, pasua, kostakua, eta handik pasau eta gero "Pinar de la Muerte"ra fan giñan, frentera, eta Pinar de la Muerten ...

-Zer zan hori, Pinar de la Muerte?

A-Aldameneko piñudi bat.

-Gernika inguruan?

A-Gernikatik honutz, hemendikaldera.

-Lekeitixo aldera ala Amorebieta aldera?

G-Amorebieta aldera.

-Eta zeatik eukan izen hori, lehendik eukan izena, ala ...?

A-Gerran ipiñitta eukan. Hareik, gu sartu bai, eta danok banakauta etzindda, aurrera piñudixan bai eta hareik bota piñua bai, eta piñu haren puntiare azpitan egonda nago ni, aittu? (...) Azkenian erretiradia etorri zan behintzet, erretiraitteko agintia eta hankatatik tiradia eta, zein da?, hanketatik tira in eta, hi! Erretiraitteko; eta zela baiña? Ez geukan! Bonbak eta danak eskuan, bota besterik ez geukan e? Akabaitteko bertan, eta ixa piñu baten diferentzia besterik ez euen, piñua botatakuan, zera, puntara allegau eta... erretirau in bihar izan geben handik.

25. "Evacuar" hitzaren esanahia ezin ulertu

- **Erref:** ONA-021/004
- **Iraupena:** 0:03:44. **Hasi:** 00:06:05. **Bukatu:** 00:09:49
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Bizkargin ere borrokatu ziren. Bertan, jende asko hil zen. Atzera egitea oso gogorra izan zen; Gregoriok bere bizia arriskuan ikusi zuen. Erdara ez jakiteagatik, askotan gertatutako pasadizo bat kontatzen du.</p>

Transkripzioa

-Nora fan ziñain? Bizkargin ibilli ziñain?

A-Ez Gernikara fan...horixe! Bizkargin neu ibilli nintzan aurrenengo, ez da esatiarren baiña azkenengo erretiradia esango dotsut nola zan, pasau geben errekoa, Gernikara pasau barik, Amorebieta aldera dauen errekoa pasau eta bestekaldera, eta honako ametrailadorakin, honako senzillu zer batzuk eukein, italianuak edo ez dakit zer ziran, tiraketan ametrailadoriakin, eta guk hartu geben bide zer bat, eta bide zeretik eta ba alto ingo osten, eta hala igo geben gero Bizkargira eta Bizkargira fan giñan handiko puntara, Bilbo aldeko puntara eta Bilbo aldeko puntatik, eurak iegozen han, eta gero honutz etorri bihar izan giñan, hemendikaldeko puntara, frentera, eta Calles, hau Oñatiko hau, Callesek: "hi Alejo! Bertan geratu biharko xuagu!", "Bertan geratu?", "Rekoño, horixe dok ederra!". Eta bertaraiño aillegau ziranian, erretiradia emun euen eta fuera, eta Calles han geratu zan.

-Bertan?

A- Bai. Gero, Goittik behera eurak tiroka eta nik pasau dudan raturik txarrena zuan eurak tiroka eta behian iñora fan ezin, estamangutik jodiuta konpletamente eta ezindda beheko zerakin. Eta handik gero behera zertu giñan, erretirau giñan.

-Zu be han inguruan ziñan?

G-Han Bizkargin guk in geben erretiradia...

A-Fatala!

G-Kaiñonazua eta... !!

A-Albo bittatik.

G-Jo ta ke kaiñonazuak, hementxe garbittu bihar xuagu!

-Jente asko hil zan Bizkargin be, ezta? Alde bixetatik.

G-Bai.

A-Calles han geratu zuan orduan, eta itxuria ez otsain, ez euen garbittu, ha be erretirauko zuan.

-Zein zan zuen jefia orduan? Batailloiko buru eta zeinek itten eben?

G-Ba orduan, ez zuan Xegundo Martinez?

-Xegundo Martinez izango zan? Baiña zer gradu eukitten eben?
 A-Tenientia.
 G-Eta kapitana egittia gura geben guk. Danak, e?
 A-Balientia zan mutilla, mutilla sanua eta... Martinez, bihar dan modukua.
 G-Guri Akostan badakik zer pasau xakun?
 A-Nun?
 -Akostan, Araban, Nafarrete onduan.
 G-Bai, Akostan gazaken gu, eta etorri xakok partia zeari, kapitanari, Aldabe edo nola zuan ha, bergarakuori?
 A-Etxain, etxain. Ez... (...)
 G-Bueno, etorri xakuan partia kapitanari eta koiño, ifintten xuan ba “que hay que evacuar”, eta ez jakixan zer zan “evacuar”, “evacuar” “que hay que evacuar”, erretiradia.
 -Erderaz jakin ez.
 G- Eta bagiñaukan guk bat erdelduna, ez jakixat, ez nauk akordaitten oin haren izena, zaharra gaiñera, e? Zaharretakua. Eta, “oye, si ese dize que hay que evacuar y ¿que quiere dezir eso?”, “Pues que tenemos que marchar de aquí”, “bueno pues, ¡hala, vamos!”. Eta halaxe fan gintzuan. Bestela hantxe gu!

26. Bilbotik Puente Viesgora

- **Erref:** ONA-021/005
- **Iraupena:** 0:02:31. **Hasi:** 00:09:49. **Bukatu:** 00:12:20
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Bizkargin egon ondoren, Bilbo jausi zenean, Santander aldeko Puente Viesgoko frontean egon ziren. Hiru Aberasturi anaia zeuden batailoian. Horietatik bat, Jexux, bertan zauritu zuten.

Transkripzioa

-Hori Akostan?
 G-Akostan.
 A-Elosun zala uste nuan nik, Akostan, Nafarrete aurrekaldian euen zera zuan hori, e?
 -Bai.
 A-Akosta barranku bat, Nafarrete bittartien.
 -Bai, hor dauz Akosta, Zestafe, bi-hiru herritxo dauz eta gero Nafarrete.
 G-Eta orduan azanillerua ezin zuan pasau, zeatik deskuidista haundixa xauan eta. Gu hasi giñan esaten: ez da inporta, allakuidaus, txarrixa ugari giñaukan ba, txarrixak, etxe danetan txarri pillia, gu fuego txarrixa jaten.
 A-Akordaitten naiz bi gailleguak nola pasau xakun guri han zerian, bi gallego esanaz gorrixak zelako tiradore onak egozen, ametralladoran jarten zan dana botaten euela, bai. Ez dakik? Hantxe zuan ba, Akosta, Loixu edo zerian, Nafarrete frentian, Barrankoia bixen bittartien.
 -Eta gero, Bizkargi ondoren, Bilbo jausi zanian, zueri nun tokau xatzuen?
 A-Gu Bilbon jausi giñanian, gu atzera zertu giñan, atzera handik korriu giñan Santander aldera.
 -Kostatik ala barrutik? Enkartaziñuetatik?
 A-Barruragotik.
 - Enkartaziñuetatik?

A-Barruragotik, karreteratetik eta mendi bittartetatik eta. Gero Puente Viesgon egon giñan frentian. Hurrengo frentia Puente Viesgon tokau xakun. Aberasturi hantxe heriu zuan.

- "Puente Viesgo" hori da Santander?

A-Santanderrera bidian, handik gero erretirau giñan. Onddiok neure onduan Bergarako... izena eta dana nekixen nik eta gibelak eta bistan dirala, morterazua etorri xakon aldamenian bai, eta han etxe baten onduan, han geratu zuan. Eta Aberasturi berriz ba, bera geratuko zala eta bera geratu zan, eta gu berriz handik Santander aldera.

- Hori zein zan, Juaniton anaia?

G-Juanito bera!

A-Ez, Aberasturi zan zera, Jexus.

-Jexus, Xespal!

A-Ha han geratu zuan.

G-Juanito be nunbaitten geratu zuan ba.

A-Ez jakiat.

-Eta Jexus zer zan, zuen batailloikua?

A-Bai.

-Eta Juanito Treinta?

A-Baitta.

G-Horreik hiru anaiak.

27. Oñatiar asko batailoian

- **Erref:** ONA-021/006
- **Iraupena:** 0:01:55. **Hasi:** 00:12:20. **Bukatu:** 00:14:15
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Oñatiar asko, ehundik gora, zeuden Alejo eta Gregorioren batailo berean. Indautxutik joan ziren batailoiak Gernika defendatzera.</p>

Transkripzioa

- Oñatiarrak zenbat ziñain?

- G: Asko! Eta Bergarrak, eta ...

- A: Bai, Bergarakuakin be juntauta, eta gero kanpotik etorrittako banaka batzuk be bai.

- Baiña oñatiarrak hala bai, hogeittik gora bai, ala ...?

- A: Hogeittik? Ehunetik be gora!

- Baiña zuen batailloian bai? Hainbeste bai?

- A: Ehunetik gora batailloian be.

- Bai, e? Oseake asko oñatiarrak be.

- A: Pentsau neuk e? Pentsau, esakto-esakto ez dakit baiña.

- Herritarrak batera egoten ziñain batailloitan? Ala nahastuta?

- G: Nahastuta, eskuadra bat hor, beste batzuren eskuadra bat...

- Bai, baiña gutxi gorabehera inguruan, ez?

- G: Bai, bai.

- A: Harrapo gindduan organizaitten, Indautxuko eskolatan organizaittera eruan gindduein harutz bai, eta organizaitten geontzela, frentia zeaukoa, Gernikako frentia hasi zan, eta segittuan lehengo formaziñuakin urten geben batailloitan Gernika defenditerra.

Eta gero berriz (...) Errotari Zahar be hantxe, Bilbora baiño lehenago zer

baten, holaxe nere onduan eguela balia pasau xakon. Errotari Zahar, badakizu zein dan.

- Casablancan bizi dana.
- A: Bai.
- Han eriuta geldittu zan?
- G: Harek be hiru anai xakuan batailloian.
- A: Bat kojua ez zuan? Eta beste bat berriz, kanpuan geratu zana, hor nunbait?
- G: Bastida esaten gitxan, eta bestiari esaten gitxan... toreruaren izena xakok. Behintzat hiru anae txiuzan.

28. Sardineroako hondartzan atxilotu zituzten

- **Erref:** ONA-021/007
- **Iraupena:** 0:02:40. **Hasi:** 00:14:15. **Bukatu:** 00:16:55
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Nazionalak Puente Viesgora iritsi zirenean, atzera egin zuten berriro Santanderrera, itsasontziak beraien zain izango zirelakoan. Itsasontzirik ez zen egon, ordea, eta Sardineroako hondartzan atxilotu zituzten. Zezen-plazara eta futbol-zelaira eraman zituzten. Egun haietako gosea eta beldurra gogoratzen dituzte.

Transkripzioa

-Lemonako burrukarik zuek ez euen ezagutu, ezta?

G,A-Baitta.

A-Erletxe aldiari han egon giñan. Handitxek fan nintzan ni zintturoia ikustera bialdu nindduaiñian, zela euen ikustera, jefiak.

-Gero Laredoko gorabeherak egon ziranian, plaiakuak eta, zuek...

A-Gu fan giñan gero "hasta Puente Viesgo", hor gero atakerik ez geben izan Puente Viesgoko frentian behintzat eta hara aillegau ziranian, handik erretiradia emun oskuein Santanderrera, barkuak han egozela eta Santanderrera; Santanderrera fan giñan eta barkuak falta, jentia larri, pistola ametralladoriak eta hareik artian gorde, hiru kargadorekin, eta plaiari egon bihar.

-Nungo plaiari?

A-Sardineroan.

-Kapitalian bertan?

A-Bai, aurrekaldian, handikaldeko muturreraiño fanda ixa eta fusillak bota in zittuein jentia uretara. Eta agertu ziran bizardun batzuk bertan lehen egozenak eta alto! Eta besuak jasota geldik egon bihar, beste erremedixorik ez.

-Nora eruan zindduein?

A-Plaza de torosera.

-Han bertan? Santanderreko plaza de torosera.

G-Gu kanpofubolian egon gintzuan.

A-Lehelengo kanpofubolian.

G- Beste batzuk Plaza de torosien eta halaxe.

-Han zenbat egun?

G,A-Egun pare bat, hiru bat-edo.

(F)-Jan ta edan ondo egindda.

A-Goziak, automobilla etorri zuan eta, ene! Danak harrapaittera eta gero berriz futbol kanpua esan oskuein han espixak egozela gero han eta kontuakin berba itteko, e?

G-Gabian zaldixak edo bota (zi)txuein han eta illun! Zaldixak trikiti-trakata, "aiba dios, hementxe garbittuko gaittuk!"

A-Gero Plaza de torosera fan giñan eta han emun oskuein sardiña latia eta ogixa eta nik zera neukan, behian lotuta panazko frakak, eta nik ra! sartu, honekin bakarrik ez xakuat nik ezer eta... harrapo baninduzuein!... Eta atzera kolara. Eta beste bat.

29. Espetxe asko ezagutu zituzten

- **Erref:** ONA-021/008
- **Iraupena:** 0:03:48. **Hasi:** 00:16:55. **Bukatu:** 00:20:43
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

Santandertik Corbanera preso eramán zuten; eta, handik, Bilboko Eskolapioetara. Bertan, 5.000 lagun egon ziren preso. Hamabi urteko espetxe-zigorra ezarri zioten; horregatik, Larrinaga, Bilbo, Ondarreta eta Gasteizko kartzelak ezagutu zituen. Gasteizkotik bidali zuten aske etxera.

Transkripzioa

A-Gero handik eruan gindduein zera...

G- Corbanera

A- Corbanera eta han egunero entzuten gittuan...

-Corban nun dago?

G-Konbentu bat,

-Baiña kapitalian

A/G- Ez

- Zenbat kilometro?

G- Hiru bat kilometro-edo...

-Kapitalaren inguruan. Konbentua kartzela bihurtuta?

A-Bai. Han lo itteko lekuri be ez geukan, bata bestiaren gaiñian kasik lo itten geben.

G-Lo itteko lekua nun giñaukan ba? Zerien be ez, Eskolapixotan be ez. (...)

A-Eskolapiotara leheningo fan giñanian be, hanka bittartetan, albo batetik euzenak, hankak, eta bestien bixen bittartian, lekua justu justu.

-Eskolapiuak nunguak ziran, Bilbokuak, baiña hori gero izango zan.

A-Azkenengo zera!

-Orduan zezen plazatik Corbanera eta Corbanetik Eskolapiotara.

A-Handik partiu gindduein.

-Corbanen zenbat denpora in zeuein?

A-Zazpi hillabete.

G-Nik zortzi in neben.

-Corbanen?

G-Bai, nik zortzi hillabete.

A-Zazpi edo zortzi edo holakoren bat.

-Eta Eskolapio da hor Bilbon daguen konbentura, ezta? Alameda de Recalde edo zela da hori?

G-Bos milla lagun, han piso-goma.

A-Largo Caballeroren semia hantxe egon zan, eta katedratikuak, eskerrak

gaiñera, hareikin konsultaitten edozein kontu.
 -Han ikasi zebeñ zuk? Ze katedratiko zan, Sierra?
 A-Katedratikuak eta danak egozela han barruan, jente haundixa, edozein gauza bihar izan ezker, pregunta bat itteko, edo...
 -Hor Eskolapixotan zenbat denpora?
 A-Nik hogeta zazpi hillabete in nittuan.
 -Eta Gregoriok?
 A-Gregoriok be...
 G-Nik ez, nik bastante gutxiago. Ni handik Larrinagara fan nintzuan.
 -Zeatik aldatu zindduein hara, Larrinagara? Lekurik ez euelako Eskolapixotan?
 G-Bai zera! Juzgau in nindduein ni, eta hamabi urte eta egun bat. Atzera bialdu nindduein Eskolapixotara. Eskolapixotatik Larrinagara. Larrinagatik Ondarretara, Donostiara. Han be ez dakit hiru-lau hillabete edo zenbat in neben. Atzera Eskolapixotara.
 -Bilbora berriz? Turismo asko in zeuein?
 G-Bai. Beste hiru-lau bat hillabete-edo eta handik Bitorixara.
 -Bitorixan beste konbenturen bat edo euen, ezta, Bitorixan kartzela?
 G-Bai, baiña ni nenguen... proiektuan...zerrerako, La Paz kartzelarako. Fan giñan kartzelara eta ez dauela lekurik eta bialdu nindduein orduan konbentura.
 -Zer ziran,Karmelidak edo zer ziran hareik?
 G-Karmelidak, hara fan gintzuan eta hantxe, handitxek etxera.
 A-Etxera bialdu indduein hi-edo?
 G-Ba handik sei hillabete edo urte betera-edo.

30. Alejo 1941. urtean askatu zuten

- **Erref:** ONA-021/009
- **Iraupena:** 0:04:18. **Hasi:** 00:20:43. **Bukatu:** 00:25:01
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

Alejo, epaiketarik gabe, Larrinagatik Donostiara bidali zuten. Legazpiko Paperlantegiko gerentearen emazteak eta Alejoren koinatak emandako laguntzari esker, 1941eko ekainean askatu zuten Alejo Donostian. Urte bereko otsailean askatu zuten Gregorio Gasteizen.

Transkripzioa

-Baiña batailloittan eta gero ez ziñain ibilli zuek?
 G-Ez, batailloirik bapez.
 -Zu be, ezta?
 A-Ni ez. Ni handik Larrinagara pasau nindduen eta Larrinagatik gero papelak kanbixau gura zittuen eta Donostian lanian ebitzen nere zeratik, ez neukan ba zerik, eta denunziak eta forrau in nostain, itxuria danez, aittu? Bixan bittartian! Eta gero akordau! Aittu? Eta ni juiziorik in barik nago!
 -Ez zebeñ juiziorik euki?
 A-Ez, zeatik gero han gertu nenguela... bost lagun, hire anaia Joxe! Haretxeri itxi nintxan txokolate eta neukan danak. Bost lagun geontzen eta beste bi sekretarixo, errenterixarrak-edo ziran, anaiak, "Aristarco Hermanos"; eta hareik in euen papal bat, eskrito bat in nostain,

kontestaziñua behintzet, juiziua neukala, geratu nintzan... Gero zer pasau da? Ba Legazpin papeleran gu betik ondo, eta papelerako jerentiaren andriak: "baiña Alejo onddiok zerien dago, kartzelan dago onddiok? Zela leitteke hori?". Nere koiñatiari esan otsain fateko berana. "Zu fan zatez Don Luis Acuestana, neuk abixauko dotsut noiz etorten dan" ; Plaxentziako semia (...) jueza. Abixau xao, "zoaz ointxe Plaxentzira". Eta fan zan nere koiñatia Plaxentziara. Informiak hartu otsan inguruko denunziakatik. "Ezebez, ezebe ez dako. Bixar bertan atarako dot nik orduan". Eta ha zan jueza "el número diezekua". Eta "oncekua", ni nenguen, laguna harena, aittu? Halaxe, nik ez nekixen ezebe, ni esperantziakin juiziua itteko eta zerien nenguela..."Alejo Ugarte Moia, que baje al juzgado"!

-Hori nun zan, Bilbon?

A-Ez, Donostian, Ondarretan. Fan naiz eta sonbrerodun gizona, sonbrerua kendu eta eskua emun nontan. "¿Usted trabajaba en Legazpia, no sé cuántos...?" Etorri, ointxe kartzelatik urtengo dozu; ez nontan ba esan berak? Eta berak sekretarixuaren papela in eben, sekretarixua bera zan moduan, sekretarixuaren papela emun bai eta bueno, atzera eskua emun bai eta nik ezin ba, graziak emuten be, bueno, "leister hots ingo dotsut eta zuk kartzelatik urtengo dozu segittuan".

-Hori ze urtetan izango zan?

A-"El año cuarenta y unoan", "veintiuno de junio", juniuan uste dot.

-Oseake gerria akabo eta handik urte pare batera-edo. Hogeta hemeretzixan edo akabo zan gerria. Berrogeta bat.

31. Errekadistak eta kartzelako Madrinak

- **Erref:** ONA-021/012
- **Iraupena:** 0:03:09. **Hasi:** 00:30:03. **Bukatu:** 00:33:12
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea

Laburpena:

Oñatiko Eugeni "Txarriduna" ibiltzen zen errekadista moduan; kartzelatik arropak atera, eta Oñatira eramaten zituen garbitzera. Gutunak ere ateratzen zituen. Presoei kanpoko emakume boluntario bat jartzen zieten, "Madrina" izenez deitzen zutena. Presoei alaitasun pitin bat eramaten zieten; eta arropaz, jatekoaz, gutunetaz eta bestelakoetaz arduratzen ziren "Madrinak". Gregorio bere "Madrina" izan zenarekin ezkondu zen.

Transkripzioa

-Papelak bialketan zeueilla...

A-Bai, Madriñiari, neuk be bastante eskribiuten neben.

G-Bai, gu begira noiz hartuko ete xok papelori, pasuan, zerakin eukan amistade haundixa, Segundo Martinez, tenientia zan Segundo. "Segundo, pronto estamos en casa, ¿si?" "Si hombre, si".

-Hori zeifnek esaten otsan, argiñak? Hargiña zer ibiltten zan, errekadista?

G-Hargiña preso euen, bera preso.

-Errekadista zein ibiltten zan?

G-Eugeni "Txarriduna".

-Bai, Karlosen andria.

G-Ba, tenientiari esan otsan: "Segundo, ven, no le digas a nadie, e? Porque estamos en casa". Leihuen papelori. Esaten otsan nola oiazen hemengo

aberatsok, ya hasi dirala faten, ihesik! (...) Hari botatzen otsain buluak, hari!

-Hori zer, nun zegozeilla?

G-Eskolapixotan.

-Eskolapixotan zegozeilla horreik zerok. Aittatu dozue Madriñien kontua, ze izaten zan Madriña, paketiak eruateko, zertarako izaten zan hori?

A-Orduan presuak danak, animoso egotiarren-ta, ba kanpotik emakume bat ifintten ostean kanpotik, Madriña, kanpokuak-edo, zerien ifintten euen bai.

Eta neuk be bastante eskribiu itten neben zerian...

G-Bilbotik zerera Eskolapixotara kantidadia erropak garbiketako presentaitten ziran.

-Eta ze etortzen ziran, eurak boluntarixo?

G-Bai, boluntarixo.

A-Heuk be ez aukan ba, Madrina moduan, andria?

G-Bai, andria.

-Zure andria, ezta?

A-Hau hil da ba, Ramon Santa Kruz? Emeterio difuntua eta horreiri neuk eskribitten nosten, Madriñiari-eta, hareik danak gustora egoten ziran.

-Ramon zurekin batera euen Bilbon?

A-Donostiako Aiuntamentuko bat euen, "ya le voy a escribir, no sé cuántos...", eta koño, "escribele"; eskribiu otsan, baiña Madriñiorrek gero: "que vuelva a escribir las simpáticas cartas", "un poco altanero", badakitzu? Eta nik berriz, baju, umil edo zerian, senzillo, eta "le daba el placer o lo que sea" komestaziñuak eta horixe bialdu otsan eta Donostiarrori geratu zan gero...

32. Bermeoko arraina Elorrion

- **Erref:** ONA-021/014
- **Iraupena:** 0:04:38. **Hasi:** 00:49:26. **Bukatu:** 00:54:04
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ekonomia gerra garaian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Frontea geldi samar egon zenean, Elorrion bi hilabeteko egonaldia egin zuten. Bertako baserritar eta tabernariekin ondo konpontzen ziren. Egunean 10 pezetako soldata jasotzen zuten soldaduek. Oñatiko Moesto Elgero etortzen zen Bermeon hartutako arrainarekin Elorrioko kuarterelara.

Transkripzioa

G-Elorrixon (...) bi hillabete in giñuan guk han (...) han jaten ondo, eta gero geuk gura izan ezkerro baserririk baserri faten gintzuan eta arrautzak edo zeozer, arrautzak-eta billaketan giñuan eta han taberna bat bagiñaukan, Naparra, Naparra, harutz eruatzen giñuan eta bapo afaldu.

-Plazako tabernia, ez?

G-Bai, Bernardiño zan, oin ha honezkero hilda dago (...) han bapo bazkaldu edo afaldu eta puska bat harutzago, orduan baserrixak kalian hementxe letxe kalian egoten ziuza baserrixak; faten gintzuan eta: "bueno, bagatoz gu!" talua eta esnia, egunero.

A-Baiña sekula pagau barik itxi ez. Han txupaitteko asmuakin fan ez, sekula.

-Eta pagauta, e?

A-Bai, bai.
 -Eta pagaitteko zer zeukein, soldatia-edo?
 G-Hamar pezeta egunian.
 -Hamar egunian, hori bastante izango zan, ez?
 G-Gastaitten geben bai.
 A-Emuten oskuein?
 G-Bai, ez guein ba emungo! Hil danetan.
 -Kobrau ze itten zeuen, hillero?
 G-Hillian behin. (...)
 -Eta bestela, intendentzia zer modukua zan? Jaten ta jazten ta?
 G-Ondo, ondo, ondo, ondo emuten euen.
 A-Kartzelan ez.
 G-Kartzelan ez.
 -Hori, Elorrixon izango zan pittin bat frentia geldi egon zanian, ez? Geldi samar egon zanian.
 A-Orduantxe fan nintzan ni Bilbora be.
 G-Ah, eta Elorrixon bi hillabete edo in geben... Moesto Elgero be etorten zan! Peskauakin.
 -Nundik etorten zan ha?
 G-Bermeotik-edo, peskiakin.
 A-Ha be gure aldekoa zuan ba, Moesto be.
 G-Bai ba, bai ba, baiña ha etorri zanian... (...) ha baixatorran bai kalian gora eta illarramendixiak ikusi xok eta: "Moesto!, berandu hator berandu!"
 -Berandu?
 G-Bai ba, kartzelara sartuko euela. Etxuan denpora asko in kartzelan.
 A-Hau tokau xaku ba guri! Hau kontratienpo hau!!
 -Baiña hori noiz? Bueltau zanian? Kale Zaharrian?
 G-Kale Zaharrian, hantxe, Illarramendi parian edo, koño, hau Moeston katxarrua dok! "Eta Moesto! Berandu hator!"
 -Eta zer? Gero deteniu iñ euein?
 G-Bai, baiña aguro librau euein. Ha ibilli zan peska saltzen.
 -Gero gerra ostian be, ha frutiakin ibiltten zan, ezta? Eibarrera egunero faten zan ha. Eta gero honeik be bai, Lukas Igartua eta honeik, bai fruta, esniakin, peskiakin, Axun eta honeik be ibilli ziran, ez?
 G-Lukas berriz, hemen geratu zan. Ziudaden bat hartzen euenian, bera manifestaziñora.
 -Bera aurrenengo, ezta?
 G-Ha, eta Margarita eta ulia ebaittako danak.
 A-Margarita oin be...

33. Patrizio Etxeberria eta Arralde taxilaria

- **Erref:** ONA-021/015
- **Iraupena:** 0:03:12. **Hasi:** 00:54:04. **Bukatu:** 00:57:16
- **Multimedia:** audioa online entzungai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

Patrizio Etxeberria Arantzazun harrapatu zuen gerrak. Arralde taxilariak eraman zuen Legazpira bueltan. Gerora, Arraldek heriotza-zigorra jaso zuen. Patriziok atera zuen kartzelatik. Ezkioko Ama Birjinari buruzko kontuak era aipatzen ditu.

Transkripzioa

-Patriziona lehen hasi zarai kontaitten... eta Patriziona zer izan zan?
Arantzazun euen Patrizio orduan?

G- Zein?

-Patrizio Etxeberria, Arantzazun tokau za...

G-Arantzazun suertau zuan ha, (...) ha fango zuan betiko moduan ba eguna pasaittera eta gerriak han harrapo.

A-Illunkara baten, illunduta orduko, eta Kurtze Baltzen kotxia geratu zan eta...

-(...)

G-Ha Arraldek ekarri xuan.

- Baiña noz?

G- Han euela, konbentuan. Gero konbentutik Arraldek eruan xuan etxera, Legazpira.

-Eta ze euen, bilddurrez etorteko, bera, kontrolatik billurrez-edo?

G-Ez, ha lehen be Arantzazun asko egoten zan, Patrizio.

-Baiña esan gura dot, berak keskia eukan pasaitteko Oñatittik -do? Fitxauta euen-edo...

G-Bilddurra euko eben, baiña gero esango euen hemen Aiuntamentuan edo: ha han xak eta... Arralde fan eta ekarri eben. Eta gero uste dot berak librau ebela kartzelatik. Pena de Muertiakin egon zan Arralde.

-Arralde zer zan, Republikanua?

G-Bai.

-Baiña esaten daue Ezkioko Ama Birjiñiakin sinistu itten ebela, ez?

G-Bai, sinistu bai... baleittek, zeatik e, harek taxixa eukan bai eta komeni xakon hari.

-Jente asko Ezkiora.

A-Ezkiora ni beratzi egunetan illaran fanda nago. Pentsauizu ze fedia euko neben

-Beratzi egun?

A-Beratzi egunetan illaran fanda nago ni Ezkiora, eta harek Beizamako neskiak emun nontan izugarriko atentziñua, begirakuna, oseake fletxazo moduan, eta preguntau nontan nungua nintzan eta danak eta esan notsan: "zer ikusten dozu zuk hor zerian?" Gu Legazpittik bi-hiru-lau lagun faten giñan eta ikusten nebela batzutan ezpatiakin, Ama Birjiñia ezpatiakin, odolaz mantxauta, esan notsan, orduantxe zarradan pasau zan; emakumia gustaitteko modukua zan, e?

-Zenbat urte eukan?

A-Harek gure moduan euko eben hogeta pare bat, hiru bat-edo.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2026-05-30

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkarte

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com